

TEMA BANGLADESH

Nr 1 • 1999 • årgång 23 • 40 kr

sydasien

Tidskrift om Indien, Sri Lanka, Pakistan, Bangladesh, Afghanistan, Nepal, Bhutan och Maldiverna

Staffan Lindberg om Punjab efter våldet

Hinduextremister hotar Indiens kristna

Talat Hussain om Nawaz Sharifs problem

Det viktigaste ögonblicket i mitt liv

Poeten **Rabindranath Tagore** lovsjöng i många av sina dikter och sånger den bengaliska naturen; de mäktiga floderna som vid Himalayas fot rinner samman och under klara blåa skygar genomflyter det frodigt grönskande delatlandet. "Mitt Vackra Bengalen" – *Amar Shonar Bangla* – uttrycker hans känslor på ett glimrande sätt, och det är inte underligt att Bangladesh efter den blodiga frigörelsekampen från Pakistan 1971 valde just denna Tagore-sång till landets nationalhymn.

Vi ägnar en stor del av detta nummer åt just Bangladesh. Skribenter av skilda slag belyser landet ur sina respektive perspektiv.

Själv har jag också kommit att för evigt fascineras av Bengalens rika natur och kultur. När jag för första gången kom till Calcutta i indiska Väst-Bengalen 1982, som frilansjournalist i sällskap med min fotografkompis **Helge Rubin**, förstod jag med ens att jag här funnit målet för mina många asiatiska resor.

Av **Mustafa Jamil**, god vän från Bangladesh men sedan länge bosatt i Sverige, hade jag fått en lång rad intressanta adresser, som bl a förde mig till en spännande konstnärsfamilj i norra Calcutta. Jag sökte mig dit och blev kär vid första ögonkastet i **Bubu Munshi** – utbildad Tagore-sångerska, en stark personlighet och med familjens rötter i Jessore och Kethlal, i den östra del av Bengalen, som nu är Bangladesh.

Ett halvår senare hölls ett fantastiskt bröllop för oss, på taket till hyreshuset invid Tala Park, i dagarna tre och med 300 gäster till den första kvällens viktiga religiösa ceremonier, då jag sittande intill den heliga elden strök rött chindoor-pulver i hjässan på Bubu – tecknet på att en hinduisk bengalisk kvinna blivit gift. Det är det ögonblicket som bilden på omslaget fångat. Det mest betydelsefulla ögonblicket i mitt liv.

I detta nummer finns också **Staffan Lindbergs** intressanta rapport från dagens Punjab – indisk delstat som under många år härjats av strider och terroråd, men nu åter är fredlig och framgångsrik på många vis. Läs också **Bo Gunnarssons** skrämmande skildring av de blodiga attacker som Indiens kristna grupper utsatts för nu i vinter av extrema hindufundamentalister. Och **Talat Hussain** berättar i sin krönika om att pakistanska armén på sistone faktiskt börjat tjäna folket på ett oväntat sätt. God läsning!

Lars Eklund

INNEHÅLL I NR 1/99:

TEMA BANGLADESH

Politisk utveckling färgad i blod	3
Bangladesh-info på Internet.....	4
Ingvar Ojas minnesbilder.....	6
John Briscoe tillbaka i byn Fatepur efter 20 år – otrolig förvandling!	8
Mujibs arv förs nu vidare	12
Dhaka söker ännu sin själ	14
Drömmar som driver gästarbetare	16

Staffan Lindberg om Punjab efter våldet ..	18
Ajit Roy om kricketens förbrödning	23
Ola Friholt om fisket i Chennai.....	24

Madras lika genuint namn som Chennai...24	
Var tredje damernas på gång i politiken ..25	
Hinduiska "talibaner" bakom illdåd	26
Talat Hussains Pakistan-krönika	28
Människorättskonferens i Rajasthan	29
Amartya Sen en efterföljare till Tagore	30
Recensioner:	
Eva Hellmans hinduiska gudinnor.....	31
Gita Mehta på svenska	31
Anjana Appachanas kvinnoöden.....	32
Indo-engelsk författarpionjär	32
Asiens rikshor dokumenterade	33
Notiser från Sydasiens	34
Vajpayee inleder buss-diplomati	35
Indiska Gudar 7: Saraswati.....	36

SYDASIEN, BOX 1142, 221 05 LUND

Besöksadress: Råbygatan 5 B, 223 61 Lund (Eklund)
 Telefon och fax: 046-13 35 68
 E-mail: info@sydasien.m.se
 Internet: http://www.sydasien.m.se
 Utgivare: Tidskriftsföreningen SYDASIEN
 Ansvarig utgivare: Thomas Bibin
 Tidskriftsredaktör och ansvarig för detta nummer: Lars Eklund
 Tryck: Luleå Grafiska 1999
 Prenumerantregister: Resurs AB, Uppsala, 018-12 77 81.
 ISSN: 0282-0463

Prenumeration: Medlemskap i tidskriftsföreningen SYDASIEN, inkl fyra nummer av tidningen (ett år) kostar för privatpersoner i Sverige 160 kr. Prenumeration för institutioner och bibliotek 200 kr. Övriga Norden (B-post) 245 kr, övriga Europa (B-

post) 275 kr, utom-Europa (A-post) 310 kr.
 Lösnummerpris: 40 kr
 Postgiro: 79 54 96-9 SYDASIEN.
 Nästa nummer utkommer i juni.
 Manusstopp: 10 maj 1999
Kontaktperson för lokal redaktionskommitté:
 Stockholm: Zac O'Yeah, Styrningsgatan 51, 114 60 Stockholm, 08-660 12 16.
 Göteborg: Thomas Bibin, Andalen 102, 423 38 Torslanda, 031-92 02 61
 Skåne: Staffan Lindberg, Möllevångsvägen 27, 222 40 Lund, 046-211 34 08
 Tidskriftsföreningen SYDASIEN har som mål att sprida information om situationen i södra Asien. Föreningen stödjer de krafter som bekämpar imperialismen, det politiska förtrycket och underutvecklingen i området. Föreningen är fristående från politiska partier och grupperingar i Sydasiens såväl som i Sverige.

Sydasiens yngsta nation, född ur befrielsekriget 1971, är stor som Götaland men har över 100 miljoner invånare.

Bo Gunnarsson, Ingvar Oja, John Briscoe, Jamil Mustafa, P O Henriksen och Bo Kramsjö ger här sin bild av ett land som är så mycket mer än bara fattigdom och elände.

Ett tåg till brädden fyllt med pilgrimer, på väg

Två mord har kommit att sätta sin prägel på den dagens politiska utveckling i Bangladesh: Mordet på landsfadern Sheikh Mujibur Rahman 1975 och det på president Ziaur Rahman 1981.

Bo Gunnarsson, som följt Bangladesh under många år som journalist om förhoppningar som gång på gång gått i kras.

BANGLADESH

till Tongi, där världens näst största islamiska högtid äger rum en gång om året.

FOTO: MUFTY MUNIR, EPA/PRESSENS BILD

Nationen som föddes i blod

Två byggnader, två historiska skeden.

En kolonial bungalow i Chittagong och en villa i Dhakas diplomatkvarter – båda står som tysta vittnen till de tragedier som fortsätter att kasta en olycksbådande skugga över Bangladesh.

Nationen föddes i blod, och blod har också färgat den politiska utvecklingen och splittrat den fortfarande unga nationen.

Circuit House i Chittagong ligger på en

liten kulle med fin utsikt över hela stan. Varje rum är förvandlat till ett museum, tiden har frusits till ett bisartt dokument. Blodfläckarna har bleknat men syns ännu på sängkläderna och de på väggen skyddas nu bakom glas.

Det var här som generalen **Ziaur Rahman**, landets president sedan fem år, sköts ihjäl av unga officerare natten till den 31 maj 1981.

Hus nr 32, Dhanmandi, står obebott sedan den 15 augusti 1975 då *Bangabandhu*, nationens grundare och frihetssymbol **Sheikh Mujibur Rahman**, och nästan hela hans familj massakrerades av revolterande officerare. Han själv, hustrun, tre söner, två svärdöttrar och fyra livvakter mejades ned och blodbadet upprepades samma natt hos en sväger och en kusin vars anhöriga utplånades i en omänsklig orgie av våld.

Ett känsloladdat ögonblick i Bangladeshs historia. Den nyttillträdde premiärministern Sheikh Mujibur Rahman torkar bort tårar ur ögonen när "Tigern från Tangail" – Abdul Kader Siddique, frihetskämpe och ledare för Mukti Bahinigerilla den 30 februari 1972 tillkännager att hans män lägger ner sina vapen. Till vänster Siddiques löjtnant Anwar al-Alam Shaid.

FOTO: UPI/PRESSSENS BILD

Villan är i dag något av ett nationalmonument och besökarna är många. Efter ett mångårigt personligt korståg för att rentvå Mujibs namn har dottern **Hasina Wajed**, 52, som folkvald premiärminister lyckats återge honom hans gamla status som landsfader och hans porträtt hänger nu i alla statliga byggnader.

Lika viktigt är att 15 av hans mördare i november i fjol dömdes till offentlig avrättning genom arkebusering hela 23 år efter dådet.

– Bangladesh kommer att befrias från

det förgångnas förbannelse först när mördarna avrättats, säger Hasina.

Morden på de två ledarna utgör fortfarande en politisk vattendelare i landet.

Två kvinnor som rider på deras arv håller i många avseenden landets 130 miljoner invånare som en slags politisk gisslan.

Hasina, som tillsammans med en syster befann sig i London då massakern på familjen ägde rum, står för "Bangabandhus" politik medan **Khaleda Zia**, änka efter frihetshjälten Ziaur Rahman, lika hett försvarar hans värderingar.

Krig råder dem emellan och allt tal om nationell försoning skorrar illa så länge de tillåts dominera den politiska scenen.

Det är en ond cirkel som i kombination med en image av katastrofer, hunger, överbefolkning och hopplöshet kostat enormt i utveckling. Domedagsprofetiorna hänger kvar trots att ett kvarts sekel förflutit sedan det förödande svältår då nationen fastnade i västvärldens medvetande som ett Asiens Biafra.

Framtidens historieskrivare kommer sannolikt att lägga en stor del av ansvaret

Massor av information om Bangladesh på Internet

Det finns massor av information om Bangladesh att hämta på Internet. Här några adresser som kan rekommenderas:

○ Bangladeshiska regeringen står bakom en informativ sajt, där alla basfakta om landet finns tillgängliga, inklusive bilder på landets president och premiärminister. Här kan man också läsa den fällande domen mot **Sheikh Mujibur Rahmans** mördare, som avkunnades i höstas.

<http://www.bangladeshonline.com/gob/>

○ En annan sajt med massor av information om landet publiceras av de islamiska ländernas samorganisation, Organisation of Islamic Countries, med 56 medlemsstater. Här återfinns kartor över landet, man kan lyssna på nationalsången, läsa om landets historia och få tips på ytterligare litteratur.

<http://www.sesrtic.org/DIR-BAN/BANHOME.HTM>

○ Bangladesh är också medlem i Brittiska Samväldet, och även denna sammanslutning har en sajt med information om medlemsstaterna. En utmärkt Bangladesh-karta finns här, liksom texten både på engelska och bangla till nationalsången *Amar shonar Bangla*.

<http://www.tcol.co.uk/bang/bang.htm>

○ För den som funderar på att resa till Bangladesh är **Zunaid Kazis** utomordentliga sajt, *Vir-*

tual Bangladesh, överträffad. Bland mycken annan information kan man här fara på en virtuell resa genom landet, och göra "The Grand Tour", med bilder på alla sevärda platser.

http://www.virtualbangladesh.com/bd_tour.html

○ För nyhetsrapporteringen finns flera av landets dagstidningar ute på Nätet. En ren webbtidning finns också: <http://bangladesh-web.com/news/>

Lars Eklund

på Mujib, en karismatisk, medryckande orator som dessvärre saknade den politiska klarsynthet och realism som de första efterkrigsåren krävde.

Mujib var i högsta grad folkets man. Men hjälteglorian kom att bli en kvarnsten när berömmelsen steg honom till huvudet. Han började betrakta landet som sitt och blev snart till en enväldshärskare och despot som blundade för korruption och maktmissbruk. Dekretet som 1974 gjorde honom till president och landet till en enpartistat under Awami-förbundets ledning kom att utlösa den våldsspiral som kostade honom och hans familj livet och ledde till tre lyckade och 19 misslyckade militärkupper under de närmaste åren.

Den politiska skiljelinjen drogs redan vid massakern och kan med en lätt överdrift beskrivas som för eller emot Indien, den mäktige grannen som med sitt militära ingrepp förläste den nya nationen från Pakistans punjabi-dominerade kolonialism.

15 år av militärdiktatur

Den anti-indiska militären kom att framstå som patrioter, det misskrediterade Awami-partiet som femtekolonnare i **Indira Gandhis** knä. Den 25 år långa vänskaps-pakten mellan länderna sågs som ett instrument för utsugning samtidigt som politisk demagogi dammade av mötsättningar mellan islam och den hinduiska minoritetens och skärpte hotbilden från New Delhis glupska "hindu-imperialism".

Mordet på Mujib följdes av 15 år av militärdiktatur som bröts enbart av en kortare flirt med demokrati och de första "fria valen" efter det att Ziaur Rahman delat hans öde. De följande sju åren under kuppgeneralen **Ershads** ledning kan bara beskrivas i samma termer som "förlorade år".

Att Hasina tillbringade sju år av politisk exil i New Delhi gjorde henne naturligtvis i högsta grad sårbar för anklagelser om att vara en "indisk marionett".

– Att angripa Indien är det enklaste sättet att angripa Mujibs minne och Awami-partiet, sa hon i en minnevård intervju i köket sommaren 1982 strax före resan hem till Dhaka.

Fylld av bitterhet mot familjens mördare svor hon på att ställa dem inför domstol och återupprätta pappans ideologi som en nationens ledstjärna.

Hon såg "mujibismen" som den enda vägen att bekämpa fattigdomen och uppnå "jämsällighet liknande den i västvärlden" och sög på begreppet *Sonar Bangla*, det gyllene Bengalen som pappan målat upp på de massmöten som föregick befrielsekampen.

Maken, kärnforskare med ett bra jobb i New Delhi, serverade oss te samtidigt som han nattade barnen.

Snart vädrade också han sitt missnöje.

– Jag kan inte förstå varför du envisas

Parad framför monumentet vid Medicinska högskolan i Dhaka på "Ekusher february" (21 februari), också kallad "Language Day", till minne av de studenter som dödades där 1952 i samband med en demonstration för rätten att använda det egna modersmålet bangla som officiellt språk i dåvarande Östpakistan. Händelsen betraktas som startpunkten för den kamp som så småningom ledde till att Bangladesh frigjorde sig från Pakistan 1971.

FOTO: PO HENRICSON

med att åka tillbaka till Dhaka och dra in oss alla i den politiska vendettan, sa han och betonade att familjen levde gott som de gjorde och att det hela kunde sluta med allas hädanfärd.

Familjeåret avslutades abrupt när Hasina förklarade att den diskussionen var meningslös och att hon hade en helig uppgift att förvalta arvet från fadern och rädda nationen undan "generalernas bödlar".

Hasina var en politisk novis och hennes hat mot militären och Ziaur Rahmans hantlangare i nationalistiska BNP, nu lett av hans änka Khaleda Zia, omintetgjorde länge varje försök att få till stånd gemensamma aktioner mot diktatorn Ershad och bidrog till att förlänga hans korruperade styre.

Enad front mot Ershad

Men i Mujibs feodala anda fanns det ingen i Awami-partiet som kunde eller vågade stå upp mot henne och alla små tecken på oenighet i leden stävjades snabbt med utslutningar: Hon var den enda och rättmätiga arvvingen. Opinionsläget framtvingade en viss moderering av partiets pro-indiska inställning men det politiska handlingsprogram som hon utarbetat dominerades helt av anti-ism som förbjöd henne att se några reformer och beslut i ett positivt ljus.

Det var först 1989 som de båda kvinnorna insåg att samarbete var det enda sättet att göra sig kvitt deras gemensamma fiende.

Ershad tvingades ge upp i december 1990 och fängslades omedelbart för rader av svåra brott som fortfarande mals i den ineffektiva rättsapparaten. Sedan hösten 1997 är han fri mot borgen och leder i dag återigen sitt Jatiya-parti. Politisk instabilitet gynnar hans försök att framstå som ett trovärdigt alternativ till Hasina och Khaleda men oddsen för en comeback är fortfarande försvinnande små.

Alliansen mellan de två kvinnorna sprack omedelbart efter Ershads avgång och eran av agitationer, generalstrejker, huliganism, sabotage, bojkott av parlamentet och hot om matstrejker till döds återupptogs snabbt av en förbittrad Hasina som länge vägrade att godta valresultatet.

Efter ett år trappade hon upp kampen genom att förklara att Khaleda Zia förbrukat "all rätt att leda landet" och att hennes regering måste bort snarast möjligt. Gradvis lyckades hon paralysera administrationen och göra landet omöjligt att styra. I slutändan tvingades Dhaka att genomlida nio månader av total anarki innan en provisorisk regering tillsattes för att möjliggöra fria och trovärdiga val.

Hasina vann och nu är det Khaledas tur att ge igen. Argument, taktik och kampmedel är oförändrade.

– Vi har gett regeringen tillräckligt med tid att få ordning på saker och ting men nog är nog, sa hon nyligen då hon återigen anklagade Hasina för att sälja ut landets suveränitet till Indien och ruinera ekonomin.

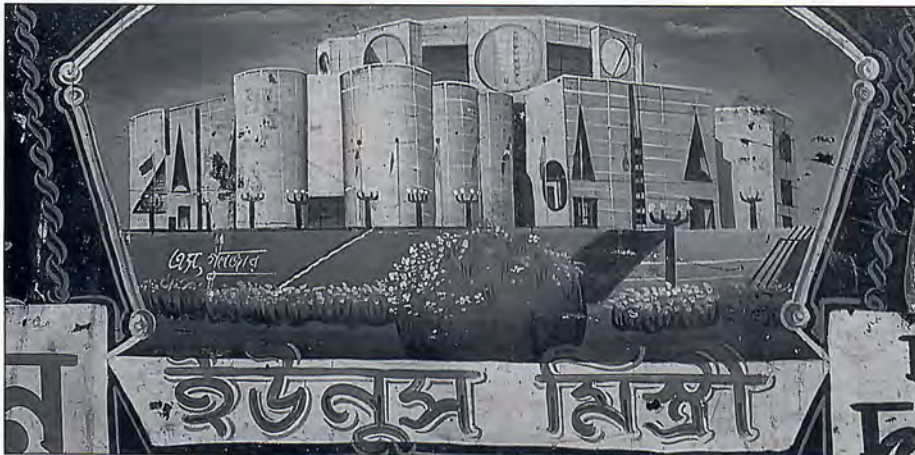
Hon kräver nu att valen hålls redan i år och inte år 2000 som Hasina vill.

Våg av generalstrejker

En rad av generalstrejker har redan hållits och fler kommer. Självklart skadas landet: De utländska investeringarna börjar sina och givarländerna förtvivlar.

Det som sker nu motsvarar ungefär den image av katastrofer, demonstrationer, upplopp och vanstyre som hopats över nationen sedan självständigheten 1971.

Vår bild av Bangladesh som "basket-case" ständigt beroende av omvärldens allmosor och välvilja är dock djupt orättfärdig. Under 1990-talet har landet genomgått en betydande ekonomisk utveckling. Khaleda Zias ekonomiska reformer lockade låglöneindustri från Asiens alla tigerländer och enbart inom textilsektorn har

Parlamentsbyggnaden i Dhaka, målad på en babytaxi – autoriksha.

FOTO: PO HENRICSON

det tillkommit omkring 1,5 miljoner nya arbetstillfällen för fattiga kvinnor. Utvecklingen inom jordbruket har också varit mycket positiv men drabbades i följd av de kanske svåraste översvämningarna på hundra år som fick förhoppningarna om en snar självförsörjning på livsmedelssidan att kapsejsa.

Hasina har trots all sin retorik fortsatt på den inslagna vägen.

Snabb BNP-tillväxt

Den årliga tillväxten av BNP har överträffat de flesta ekonomier i regionen och levnadsstandarden har ökat också i byarna där många kvinnor tack vare Grameen Bank och dess upphovsman **Mohammad Yunus** kunnat förbättra sin ekonomiska situation och sin status.

Problemen mellan de två starka kvinnorna handlar om personkemi och de politiska arv som de belastats med. Trots att vänskapspakten med Indien utlöpte för två år sedan så är det fortfarande relationerna till grannen – fördelningen av Ganges vatten under torrtid, transitrutter, elimport och ekonomiskt samarbete – som är det största stridsäpplet.

Hasina har också till Khaledas ilska gått rebellrörelsen Shanti Bahini till mötes och lyckats få ett slut på 23 år av gerillakrig i Chittagong-bergen där stamfolken trängts undan av muslimska nybyggare.

Hennes envisa kamp för att straffa Mujibs och familjens mördare är också en nagel i ögat på rivalen vars make Ziaur Rahman drogs in i kontroversen utan att själv vara direkt inblandad. I ett dekret gav han nämligen gärningsmännen immunitet mot åtal och flera av dem utnämndes till ambassadörer eller gavs höga poster inom förvaltningen.

Elva av de femton flydde panikartat utomlands när Hasina röstades till makten 1996 men en av dem utlämnades från Thailand bara några timmar efter det dödsdomarna fallit.

Dödsdomarna kommer med all säkerhet att verkställas, om inte genom arkebusering så genom hängning, om nu Högsta

Domstolen hinner säga sitt innan valkampanjen börjar.

Hasina hävdar givetvis folkets stöd för en snar avrättning.

Precis som i förra valet tvingas Awami-partiet och BNP till allianser med andra grupperingar för att skaffa sig en majoritet. Det innebär att de islamiska fundamentalisterna ytterligare kan flytta fram sina positioner vilket sammanfaller med uppkomsten av rent talibanska rörelser och rykten om terroristgrupper finansierade av den saudiarabiska rebellen och mångmiljonären **Osama bin Laden**. Jamaat-e-Islami kan mycket väl få en vågmästarroll efter valet.

Alltmera intolerant

Följden är att Hasina, som står för sekularism, avstått från att fördöma islamisternas illdåd mot kvinnor och deras jakt efter författarinnan **Taslima Nasrin**. I det senare fallet talade om om "överreaktion" från fundamentalisternas sida medan Taslima stämplades som "vulgär" och anklagades för att ha överskridit yttrandefrihetens gränser.

På senare tid har Hasina framstått som alltmer intolerant mot sina kritiker och använt en lag om "speciell makt" för arresteringar. Hon hävdar att underrättelsetjänsten avslöjat konspirationer mot hennes liv och att BNP beväpnat terrorister för att destabilisera landet.

Men utåt förespråkar hon en nationell regering av konsensus – en retorik som Khaleda Zia tolkar enbart som svaghet. Klyftan mellan dem tycks omöjlig att överbrygga och det förgångna delar nationen mitt itu.

Den politiska och ekonomiska utvecklingen inger både oro och förhoppningar och Bangladesh är på intet sätt ett "hopplöst fall". Trots de oerhörda problemen så bär det i rätt riktning och den katastrofdrabbade befolkningen förtjänar i högsta grad vår och omvärldens solidaritet.

Bo Gunnarsson

Minnesbilder som för alltid präglar min Bangladesh-rapportering

Vintern 1970 kom jag för första gången till Dhaka, provinshuvudstad i dåvarande Östpakistan, som ett år senare blev det självständiga Bangladesh. En förödande cyklon över kustregionen hade dödat hundratusentals människor. Jag begav mig mot kusten, besökte Pathuakali, Barisal och lyckades ta mig över till ett av de värst drabbade områdena, ön Bhola. Där vandrade jag i två dagar i död och fördöelse.

Det var mitt första möte med Bangladesh och två minnesbilder från vistelsen på Bhola har följt mig ständigt under senare besök i landet.

I den brännande solen vandrade jag mot resterna av en by, längs förödda risfält. Plötsligt såg jag ett lik inte långt från vägen, en gammal kvinna med ett tjockt rep fastbundet runt ena handleden. Repet var avslutet. Någon hade försökt rädda henne genom att binda fast henne i ett träd men dödsvägen hade varit starkare än repet.

Mardrömmar i natten

Natten på Bhola tillbringade jag på det stampade jordgolvet i resterna av en liten bymoské. Jag delade hyddan med en japan och en brittisk fotograf som två år senare vid ett tillfälligt möte i Indien berättade att jag måste ha haft mardrömmar den natten eftersom mina skrik hade väckt henne flera gånger.

På båten från Bhola träffade jag en man som flydde förödelsen. Bredvid honom satt en liten pojke med stora stirrande och oförstående ögon. Mannen berättade att pojken förlorat alla sina släktingar och att han tagit hand om honom. När vi lade till i Barisal såg jag mannen och den lille pojken, som höll krampaktigt i mannens ena byxben, försvinna i folkhavet.

De båda ögonblicksbilderna – den döda kvinnan och den lille pojken som överlevt – kom att helt prägla mina rapporter om katastrofen.

Världens likgiltighet

Jag minns att jag i min bedrövelse skrev att världen för alltid skulle minnas namnen Bhola och Pathuakali vid sidan om namn på andra orter där mänskligheten

FOTO: BO KRANSJÖ

mött den förödande katastrofen. Det var naivt. Det var okunnigt. Jag hade då ännu inte insett med vilken likgiltighet världen betraktar fattiga människors umbäranden och död. Jag hade inte insett att de verkliga rubrikerna skapas av måttet på den ekonomiska skada som en katastrof åsamkar dem som har makten och pengarna. Först när katastrofen begår den oförlåtliga synden att angripa de rikas egendom reagerar världen.

Ögonblicksbilderna från det första besöket i Bangladesh präglade inte bara min rapportering om den mordiska cyklonen, de har präglat all min rapportering om utvecklingen i landet som fortfarande räknas till ett av världens fattigaste länder. Det är som om jag under besöken i landet alltid sökt nya bekräftelser, nya exempel på den permanenta tragedi som innebär att miljoner och åter miljoner människor tvingas ut i tillvarons avlägsnaste periferi.

Ge röst åt de kuvade

Upplevelserna 1970 ledde till att jag under besöken i Bangladesh sökte slummens människor, de fattiga jordlösa i byarna. Alltid de styrda. Råkade jag vara där under valkampanjer trängdes jag oftast i mängden, inte på de speciella podier dit makten samlade journalisterna.

Under resorna i Bangladesh har jag blivit övertygad om att journalistens främsta uppgift är att tala för den politiska anständigheten, den ekonomiska rättvisan. Journalisten ska tala för de styrda eftersom de styrande har andra och mäktigare talesmän. Därför sökte jag aldrig medvetet nå makten för intervjuer. Jag sökte upp de för-

trampade, de hunsade, de människor vilka **Che Guevara** en gång med en isande klar-syn beskrev i en enda kort mening:

– Några ger intrycket att de lever därför att det blivit en vana de inte kan bryta.

Och sådana människor finns överallt i Bangladesh. Dessa människor finns i Dhakas slumområden som växer mycket snabbare än de fashionabla och överdådigt lyxiga villaområdena där den lokala makt-hierarkin, diplomaterna och och bistånds-folket förskansar sig. När jag första gången besökte Dhaka hade staden drygt en miljon invånare, i dag kanske tio miljoner. Minst 5000 fattiga människor flyttar in i staden varje dag och nya slumområden dyker upp överallt, främst på låglänta områden som vid varje monsun blir sörjiga vattensamlingar, i vilka farsoterna hittar näring.

Slummens människor kommer från byarna där befolkningstrycket berövar allt fler möjligheten att leva av jorden. De kommer från områden som raserats av floder. De flyr från byar där de på grund av skuldsättning tvingats sälja allt de ägt. De har slutat drömma om ett bättre liv, de hoppas bara på överlevnad.

Under flera månader bodde jag i en avlägsen, isolerad by – Tripura Shunduri – i Chittagong-distriktet där makten var avlägsen. Byborna levde utan elektricitet, utan färskt vatten. För varje generation stäckades jorden upp i allt mindre bitar och för varje generation måste allt fler fly till slummen i städerna. Min vän **Sikander Aki**, jordlös och fattig, dog strax efter min första vistelse i byn. När jag året därpå återkom visste ingen riktigt var han hade be-

gravts. **Naderuzzam** blev tvungen att sälja en del av sin jord och när jag för några år sedan åter besökte byn ville sönerna desperat lämna byn. De kunde inte överleva där.

En av dem pekade mot de kala kullarna väster om byn, kullar som tidigare varit lummigt skogbevuxna. Han sade:

– De rika ville ha mer.

Fördjupad pessimism

För varje gång jag besökt Bangladesh har min pessimism fördjupats. Biståndet har inte åstadkommit annat än beroende. Den politiska och ekonomiska eliten i landet tycks ha intalat sig att problemen över huvud taget inte kan lösas och ägnar därför sin mesta energi åt själva maktkampen, inte vad man ska göra när man väl fått makten.

Det är därför inte överraskande att jag en gång under en flygresa från Dhaka till Delhi hamnade bredvid en ung man som nervöst fingrade på en blankett för inresa i Kuwait. Han hade lämnat sin hemby i Jessore-distriktet för att söka räddningen för sig och sina föräldrar i ett främmande land. Hans föräldrar hade sålt jorden för att förverkliga sonens avfärd och han hade även fått låna pengar av andra bybor. Han var byns försök att nå omvärlden och rikedom.

Den unge mannen var analfabet. Med hjälp av hans pass fyllde jag hans formulär.

Ingvar Oja

Mångårig utrikeskorrespondent
Dagens Nyheter, Stockholm

Mellan 1976 och 1978 arbetade John Briscoe som biståndsarbetare med energi- och vattenresursfrågor i Bangladesh. Han bodde ett år i Fatepur, en by belägen på en 800 kvadratkilometer stor ö i Meghna-flodens delta, i Comilla-distriktet.

Det blev en djup och radikaliserande erfarenhet,

att på nära håll lärde känna den desperation och avhumanisering som kännetecknade kampen om att överleva i ett av jordens fattigaste områden. Numera anställd hos Världsbanken i New York återvände Briscoe till byn Fatepur sommaren 1998. Förändringen mellan då och nu var fullständigt överväldigande.

Byn Fatepur sommaren 1998. En bild som inte kunde ha varit tagen 1976. Då fanns det inget marknadstorg i byn, och enda sättet att ta sig fram på ön var till fots eller med båt. Nu trafikeras Fatepur av cykelrikshor.

Häpnadsväckande förändring

John Briscoe på återbesök i byn Fatepur efter 20 år

Det jag såg och erfor i Fatepur på 1970-talet kom att förändra min levnadsbana. Omgående ledde det mig till att offentligt ta ställning mot det sätt som det utländska biståndet användes i Bangladesh, vilket ledde till att jag avskedades från mitt jobb som biståndsarbetare för en NGO, frivilligorganisation, och därefter förklarad som persona non grata i Bangladesh.

Det ledde mig också till att söka efter en "bättre väg" och sedermera flera års solidaritetsarbete på Vattenministeriet i det då nyligen självständiga Moçambique. Efter en lång intellektuell och emotionell resa ledde det mig slutligen till att arbeta för Världsbanken.

I årtal har jag funderat på att återvända till Fatepur, för att besöka mina många vänner där och se hur deras liv har förändrats. Det fanns också en professionell nyfi-

kenhet, eftersom byn ingick i det av Asiatiska utvecklingsbanken, ADB, finansierade Meghna-Dhonagada-projektet, för översvämningsskydd, bevattning och dränering, som avslutades i slutet av 1980-talet. Världsbankens program för fattigdomsbekämpning gav mig så den slutgiltiga drivkraften – och i juli förra året for jag åter till Fatepur.

Fatepur 1977...

Jag reste tillbaka till Fatepur med stora förväntningar, men också viss bävan. För 21 år sedan var livet där vidrigt, djuriskt och kort. Näringsbrist och sjukdomar hörde till den bistra verkligheten – förväntad livslängd var mindre än 50 år.

Sociala och politiska omvälvningar var endemiska. Till dem hör den förödande bengaliska svältkatastrofen som drevs fram av

britterna 1943 (och som många bybor ännu livfullt mindes), kriget mellan Indien och Pakistan 1965, självständighetskriget 1971 och de påföljande åren av politisk instabilitet. Varje omvälvning tog ut ett fruktansvärt pris, där de svaga i samhället påverkades mest.

Fatepur var isolerat från omvärlden – under monsuntiden fanns inget annat sätt att ta sig från ett hus till ett annat än med småbåtar. Under resten av året fanns inget annat transportsätt inom byn eller till närliggande byar än till fots. Det fanns lite av infrastruktur – inte en enda teservering i byn och med närmaste marknadsplats en timme bort båtledes.

Människornas perspektiv på omvärlden var på likartat sätt inskränkt. Jag minns när jag for med en liten båt till marknadsstaden tillsammans med en kvinna med sjukt barn,

och jag fick veta att vid 30 års ålder var det första gången i sitt liv hon för från byn.

Byns ekonomi var okomplicerad, i huvudsak baserad på odling av *amon*-ris, flytande på vattnet. Teknologin var primitiv – om än synnerligen skön att beskåda; som exempelvis flotttiljen av båtar under böljande färggranna segel, som förde säsongsarbetare från Fatepur och andra platser till Sylhet vid skördetid. Resultatet var låg produktivitet och en endemisk arbetslöshet, med en by som i huvudsak stod under vatten och där livet stod stilla fem månader om året.

Om livet var hårt i allmänhet så var det ännu hårdare för utsatta grupper, i synnerhet de jordlösa och den hinduiska fiskarebefolkningen. På 1970-talet fanns det ännu rester kvar av det feodala *zamindar*-systemet, med dess paternalistiska beskydd av vissa fattiga i patron-klient-relationer. Men att iakta bylivet i Fatepur på 70-talet var som att läsa Marx och Engels beskrivningar av 1800-talets Europa. De paternalistiska feodala relationerna höll i snabb takt på att ersättas av "marknadens nakna, skamlösa och direkta exploatering". Det var inte vackert, vare sig till formen – ofta ohämmat våld – eller till resultatet som blev att de fattiga pressades ner under existensminimum.

Fatepur 1988...

Inför mitt återbesök i Fatepur läste jag igenom den mängd anteckningar jag gjorde under vistelsen i byn 1977. Jag formulerade ett antal frågor som jag ville diskutera med de familjer – ur olika samhällsskikt – jag lärt känna bäst. Jag hade i slutet av 70-talet förutspått att utan en revolutionär förändring, social och politisk, skulle de då planerade projekten för översvämningskontroll och bevattning få massivt negativa konsekvenser för de fattiga liksom för miljön. Eftersom projektet faktiskt avslutades i slutet av 80-talet återvände jag med ett stort mått av oro.

Det jag fann var fullständigt häpnadsväckande för mig. Det hade skett ofattbara (åtminstone för mig) förändringar, vilka nästan samtliga innebär att 1998 lever människorna i Fatepur på ett sätt som är ojämförligt bättre än för 20 år sedan.

Förbättringarna var uppenbara på en mängd sätt: I det för de flesta förbättrade hälsoläget; på den nu sällsynta förekomsten av smittkopsärrade ansikten; i kvaliteten på folks kläder; husens kvalitet; tillgången till dricksvatten och avlopp; i det stora antalet skolor och den höga närvarofrekvensen där; på att kvinnor stigit fram på den offentliga scenen; den höjda arbetsintensiteten ute på fälten och på de livliga marknadsplatser som vuxit upp överallt; i användandet av modern teknik inom såväl jordbruk, akvakultur som kommunikationer.

Framstegen visar sig också delvis i till-

Översvämmade områden utanför the Embankment, vallarna som nu omger ön.

Vallarna fungerar också som vägar.

gängliga data: Det dagliga kaloriintaget har ökat med mer än 25 procent, förväntad livslängd för kvinnor har på 15 år ökat med 17 år (och överstiger därmed männens förväntade livslängd med fyra år, medan den för 15 år sedan låg fyra år under männens). Även om det teknologiska Nirvana som målningarna på Dhakas rikshor ännu inte är förverkligat så är förändringarna oerhörda.

Produktiv infrastruktur avgörande skillnad...

Jag diskuterade dessa förändringar och orsakerna därtill med mängder av Fatepurbor. Det fanns en anmärkningsvärd samstämmighet i deras uppfattningar. Alla var ense om att förändringarna varit stora och nästan bara positiva.

Och samtliga personer jag talade med i Fatepur pekade ut en primär källa till denna förändring, "the embankment", byg-

gandet av vallar, och som en sekundär källa de förbättrade kommunikationerna.

Vid fortsatta samtal höll många med om att förbättringar inom andra områden, typ familjeplanering, utbildning, hälsovård och mikrokreditgivning, också spelat en roll. Men den överväldigande uppfattningen bland människorna i Fatepur är att det är tillgången till förbättrad infrastruktur som utgjort en katalysator för utvecklingen. Effekten av Meghna-Dhonagada Flood Protection and Irrigation Project på produktiviteten har varit enorm.

Man kan nu odla tre grödor om året, och dessutom med högavkastande utsäden. Risproduktionen har fyrdubblats som en följd därav. Skyddet mot översvämningsmedför att träd nu kan planteras över hela området, vilket lett till en stor ökning av banan-, mango- och mahognyodlingar. Och slutligen är handel nu möjlig på grund av de förbättrade kommunikationerna.

Skillnaden kunde ha varit ännu större om bara...

Jag färdades med cykelriksha och motorbåt – båda färdmedlen otänkbara för 20 år sedan – till flera olika delar av ön och samtalande med vanligt folk liksom med tjänstemän ansvariga för Projektet.

Fastän förändringarna varit enorma och positiva slogs jag också av hurpass mycket större ändå förändringen kunde ha varit. Kvaliteten på byggnadsarbetet och skötseln av bevattningssystemen lämnar nämligen en hel del övrigt att önska. Och det finns lite av ansvarighet från projektledningens sida gentemot användarna.

Ända tills helt nyligen hade inga försök gjorts att organisera dem som nyttjar vattnet. Nettoresultatet är att bevattningssystemen fungerar långt ifrån full kapacitet. Det är så uppenbart att detta förhållande kunde varit annorlunda – med kontrakt av koncessionstyp skulle de som tillhandahåller vattnet kunna hållas ansvariga för kvaliteten på de tjänster som förmedlas, och förbrukarna kunde blivit mera aktivt delaktiga.

I detta sammanhang slogs jag av den skenbara avsaknaden av de med rätta berömda bangladeshiska frivilligorganisationerna. I byn finns visserligen skolor drivna av organisationen BRAC, som gör ett gott arbete och som välkomnas av byborna. Och några organisationer, om än inte till min stora förvåning **Grameen Bank**, erbjuder mikro-krediter, också det något som värderas högt i byn.

Men vad som frapperar mig är att organisationernas primära arbetsmetod i denna by i huvudsak bestod i att vara alternativa tillhandahållare av enskilda tjänster. Det enda spår av något som helst NGO-engagemang i bevattningsprojektet utgjordes av kritik från en framträdande organisations sida rörande projektets förment negativa effekter på miljön (en uppfattning som inte delas av människorna i området).

Ingen organisation har engagerat sig i att arbeta med användarna av de offentliga tjänsterna, typ översvämningsskydd och konstbevattning, för att få dessa att fungera effektivare och under ansvar. Faktum är att folk berättade för mig att flertalet frivilligorganisationer inte vill ha någonting som helst med regeringen att göra, utan man önskar bara göra "sin egen grej".

På andra platser vore det kanske inte så förvånande. Men Comilla-distriktet är känt över hela världen för det epokgörande arbete som leddes av **Akter Hameed Khan** vid Comilla Rural Development Academy från 1950-talet och framåt. Akter Hameed Khans genialitet bestod i att han insåg det nödvändiga i att finna alternativa former för att bygga och upprätthålla en samhällsinfrastruktur, ett uppdrag som i gångna tider de feudala jordägarna, zamindarerna, svarat för.

Tack vare invallningen har stora framsteg blivit möjliga inom jordbruket. Fler skördar kan ta

Akter Hameed Khan skulle säkerligen ha tagit på sig uppgiften att utkräva större ansvar av Vattenmyndigheten gentemot användarna, och han skulle ha förmått dessa "samproducenter" att stå för kärnan av utvecklingsprojektets utmaningar, liksom att motivera frivilligorganisationerna att fylla gapet (precis som han gjort med så lysande resultat i Orangi Pilot-projektet i Pakistan). Men av vad jag kunde se under mitt korta besök har ingen organisation dykt upp för att fylla detta gap i Bangladesh.

Radikala förändringar i politikens natur...

Denna avsaknad av relationer med regeringen är särskilt förvånande med tanke på de positiva tecken som visat sig på det politiska planet. Medan bangladeshisk politik på riksnivå är notoriskt partiinskränkt och icke-produktiv – och så verkar förbli – pågår det en spännande utveckling i Fatepur-området.

För det första har den nuvarande regeringen beslutat att tre platser i de tolv man starka lokala rådsförsamlingarna (*Union Parishad*) ska reserveras åt kvinnor. En av mina grannar i byn, **Minu Prodhan**, är en av de kvinnor som på sätt valts in. Jag hade ett långt sammanträffande med henne och diskuterade även med många andra om kvinnornas deltagande i rådet.

Oaktat det uppenbara framsteg det representerar för kvinnorna – vilket jag återkommer till – innebär det också en avsevärd förbättring av kvaliteten på det lokala maktutövandet. På grund av att kvinnliga politiker står för ett uppbrott från det förgångna förefaller de hålla sig till en annorlunda och högre måttstock. Åtminstone i detta område är det just kvinnorna som valts som är besjälade av en hög grad av engagemang gentemot väljarna.

För det andra fanns, vilket jag fann mera överraskande, tecken på att en ny sorts politiker börjat dyka upp också på riksplplanet. När jag reste runt på ön hörde jag talas om parlamentsledamoten som representerar ön – och som dessutom är biträdande minister i regeringen. Av vad jag genomgående fick höra var det här en "annorlunda typ av politiker", som varit frihetskämp i kriget mot Pakistan 1971, och ännu viktigare en som arbetar för att det civila samhällets alla delar på ön gemensamt ska ta itu med de utmaningar som utvecklingen ställer folket inför.

Då nyheter sprids snabbt i sådana här samhällen blev jag inbjuden att besöka parlamentsledamoten vid min återkomst till Dhaka. Jag gjorde det, och imponerades. Jag vet inte hur många det finns som han i det politiska livet i Bangladesh – välutbildade, uppfinningsrika och hängivna uppgiften att styra landet ansvarsfullt.

Men finns det fler, ja då finns det hopp om att man genom arbete med en organiserad befolkning kan göra tjänster som tillhandahålls genom projekt som Meghna-Dhonagoda-projektet effektivare och ansvarsfullare.

Nya problem avlöser gamla...

Jag slogs under mitt besök av utvecklingsprocessens dialektiska natur. Genom att lösa en uppsättning problem skapar man nya. Låt mig ge två exempel: Det juridiska systemet och könsrollerna.

FATEPURS RÄTTSSYSTEM...

Rättsskipningen i det gamla Fatepur var sofistikerad och anmärkningsvärt effektiv, något som framgår av mina egna erfarenheter 1977. När min plånbok (med 10 dollar i) stals från mitt rum betraktades det som en mycket allvarlig social överträdel-

ut varje år.

se. Så bychefen satte till alla klutar och anlidade en kvinna med "magiska krafter" från en angränsande by.

Hon ordinerade en metod i avsikt att lösa brottet. Hon skrev några ord på ett ägg, som skulle placeras i rummet nästa kväll vid samma tid som stölden ägt rum. Vad som då skulle hända var att tjuvens ansikte skulle uppenbaras i ägget!

Och naturligtvis spreds nyheten snabbt över hela byn vad som var på gång. Vilket, inte oväntat, ledde till att tjuven – den lokala islamska prästens son – gjorde en klantig manöver och avslöjade sin skuld. Lite synd, eftersom jag gärna skulle ha avstått från mina 10 dollar i utbyte mot att få se hur tricket med "ansiktet i ägget" fungerade.

Det anordnades därefter ett möte med byns äldsta och ett ganska hårt kroppsstraff utdömdes. Mekanismer lik denna – och det förekom fler och allvarligare fall under min vistelse där – visade att det lokala informella rättssystemet var anmärkningsvärt sofistikerat och effektivt i detta "slutna" samhälle.

Den revolutionerande utvecklingen av kommunikationer har grundligt förändrat Fatepur. Det finns nu rikshor som kommer till och far genom byn, och många främlingar passerar. Antalet stölder har ökat betydligt; under mitt veckolånga besök grävde sig någon t o m genom lergolvet till grannhuset och plundrade det. Men nu finns det inte längre bara några få tänkbara förövare, och heller ingen effektiv lokal mekanism för att hantera brottsligheten. Och de formella systemen fungerar inte – det har de aldrig gjort. Resultatet är att det i detta "öppna Fatepur" saknas förmåga att komma till rätta med kriminalitetens problem.

KÖNSROLLER I FATEPUR...

För 25 år sedan inträffade det otänkbara i den angränsande byn Enayetnagar: En kvinna fick ett avlönat arbete! Omständigheterna är avslöjande. Matlab Thana (där Fatepur är beläget) är ett område i vilket det världsberömda Cholera Research Laboratory brukade testa vacciner.

En kvinnlig amerikansk näringsforskare behövde anställa en lokal kvinna för att göra observationer om bröstmjölksuppfödning. Hon fick höra att religiösa restriktioner inte tillät detta, men hon envisades. Till slut upptäckte hon att den äldsta dottern i zamindar-familjen i Enayetnagar var utbildad, gärna ville arbeta och att dessutom hennes far var beredd att låta henne göra det. Och på grund av familjens sociala ställning kom detta att accepteras av samhället i stort. Därmed hade dammluckorna öppnats och könsrollerna skulle aldrig mer bli desamma.

Jag hade en liknande erfarenhet av det här 1977, då jag behövde anställa en kvinna för att göra observationer kring folks vattenanvändning. En lokal islamisk präst – dock inte den vars son stal plånboken – kom inrusande för att träffa mig. Han förebrådde mig hur fel det var att kvinnor någonsin skulle vistas utanför hemmet och arbeta, och frågade mig upprepade gånger "har du förstått?" Efter att för femtioelfte gången ha försäkrat honom om att jag fattade, informerade han mig så om att "min fru söker jobbet, och jag räknar med att ni ser till att hon får det – men tolka inte det som att jag skulle vara positiv till att kvinnor arbetar!"

I dag är situationen totalt annorlunda. Tack och lov är det inte längre så att kvinnor kilar iväg likt möss vid blotta åsynen av en man. Det har skett en himmelsvid förändring av kvinnornas liv, liksom med deras framtidsutsikter (att deras förväntade livslängd också ökat är med all sannolikhet ingen slump).

Men precis som är fallet med all positiv utveckling finns det också moln vid horisonten. Vem som helst som besöker Fatepur slås av kontrasten mellan tonåriga flickor och pojkar. Flickorna bär på en transparent skönhet och en oskuld, utan några sofistikerade och skyddande filter som tonåringar i västliga samhällen lever med. Men för pojkarna är det annorlunda. De förefaller vara hemskt osäkra på sin identitet, och kämpar – ofta patetiskt – efter att fastställa sin status.

Även om det inte finns elektricitet i Fatepur så finns det i Matlab, den numera lättillgängliga marknadsstaden. Och det är ingen tvekan om att pojkarnas världsuppfattning delvis präglas av det som nu förs in och värderas högt. Baywatch är, har det sagts mig, den populäraste TV-serien i Bangladesh.

Det kan tyckas lustigt och trivialt, men det finns oroande tecken. I skolorna växer

disciplinproblemen bland pojkar, i form av examensfusk och hög frånvaro, alltmedan flickornas position blir starkare och starkare och de uppenbart har blivit helt överlägsna genom hela utbildningssystemet. Och i städerna tilltar problemen med gangsterdåd, brott, alkohol och droger. Även om det fortsatt finns starka enande krafter i det bangladeshiska samhället är det inte utan att man oroligt undrar om vägen av dugliga kvinnor kommer att följas av motsvarande dugliga män redo att anta de utmaningar de ställs inför.

Avslutningsvis...

Om jag ska sammanfatta mina intryck, stora som små, av återbesöket i Fatepur blir det ungefär så här:

❑ Vilken oerhörd fördel stabiliteten och avsaknaden av sociala omvälvningar haft för alla människor.

❑ Vilken djupgående inverkan de återvändande emigranterna haft på det bangladeshiska samhället.

❑ Vad innebär korruption i ett samhälle där gränsen mellan individen och kollektivet är så otidlig?

❑ Hur kunde en så självrtäffad ung socialist och miljökampe (d v s jag själv!) ha haft så fel för 20 år sedan?

❑ Är utländska biståndsgivare alltför okritiska i sina relationer med landets NGO:s, frivilligorganisationer, och alltför mycket förlitande sig på dessa, exempelvis i fattigdomsbekämpningsprogrammen, i tron att de representerar vanligt folks åsikter?

❑ Vem kunde någonsin tro att en familj i Fatepur faktiskt skulle skaffa sig hund som husdjur (även om det fortfarande är otänkbart att man skulle ge hunden ett eget namn och inte bara kalla den "hunden").

❑ Hur skulle jag kunna förklara för min 12-åriga dotter att åtskilliga män i Fatepur undersökte möjligheten att gifta bort sina söner med henne, för att på så sätt lyckas komma till Amerika?

Nåväl, jag lämnade byn fylld av ny kraft. Att jag en gång beslutade ägna mitt liv åt utvecklingsfrågor berodde till stor del på verkligheten i det Sydafrika där jag föddes, och ur beundran för vad min mor – som drev ett barnhem och en förskola i Soweto under många år – gjorde med sitt liv. Det var det som fick mig att åka till Fatepur och leva där för 20 år sedan, och som så småningom ledde till att jag började arbeta för Världsbanken. Jag kom nu tillbaka från det veckolånga återbesöket i Fatepur med fördubblat engagemang, fylld av upprymdhet över att det arbete vi är privilegierade nog att få utföra faktiskt kan förändra så mycket i positiv riktning för miljontals fattiga människor.

John Briscoe

Text och foto

Senior Water Advisor, Världsbanken

ÖVERSÄTTNING: LARS EKLUND

I väntan på en andra revolution

Folkrepubliken Bangladesh är resultatet av en serie historiska händelser. Det moderna Bangladesh, som från början hette Östpakistan, var en av de fem provinser som då Indien delades 1947 kom att utgöra den nya staten Pakistan.

Östpakistan fick redan från början ett svagt inflytande över armén som kom att bli den viktigaste maktfaktorn i landet.

I mars 1948 tillkännagav **Mohammed Ali Jinnah**, att urdu skulle vara Pakistans officiella språk. Detta trots att endast 0,09 procent av Östpakistanens befolkning talade urdu, och motsvarande siffra i Västpakistan var sju procent. Detta förstärkte bilden av Östpakistan som en koloni till Västpakistan.

Diskrimineringen i språkfrågan ledde till demonstrationer. 21 februari 1952 övergick dessa i upplopp där studenter sköts till döds. Ledaren för missnöjet var **Sheikh Mujibur Rahman**. Förutom kritiken mot urdu som officiellt språk ville Sheikh Mujib också begränsa den centraliserade försvarsmakten och utrikespolitiken samt stärka den östpakistaniska administrationen. Han formulerade sina krav i sex punkter.

Denna radikala form av självstyre blev hela det bengaliska folkets önskan och när Sheikh Mujib fängslades 1966 krävde landets 75 miljoner människor hans ovillkorliga frigivning. Han släpptes den 22 februari 1969 samtidigt som den pakistanske militärdiktatorn **Ayub Khan** föll från sin post.

Resultatet av denna patriotism blev en jordskredsseger för Sheikh Mujib i parlamentsvalet, och hans parti vann 288 av de 300 platserna i parlamentet. De västpakistaniska ledarna, däribland **Ali Bhutto**, kunde inte acceptera de östpakistaniska kraven men Awamiförbundet – Mujibs parti – förblev sitt radikala krav på självstyre troget. I mars 1971, efter en generalstrejk som omfattade hela Östpakistan, låg makten i händerna på Sheikh Mujib.

Välplanerad attack

Men matten till den 25 mars 1971 gick den pakistanska armén – cirka 900 000 soldater – till en välplanerad motattack. I första hand var attacken riktad mot Awamiförbundets medlemmar samt landets intellektuella, men den slog också hårt mot civilbefolkningen. Natten till den 26 mars förklarade sig Bangladesh självständigt och Sheikh Mujib arresterades.

Krigets kostnader i människoliv är

omöjliga att uppskatta. Officiella bangladeshiska källor nämner tre miljoner döda och hundratusentals våldtagna kvinnor. Omkring tio miljoner människor flydde till Indien.

Ur den östpakistaniska befrielsearmén uppstod den 10 april 1971 en exilregering, som bildade Folkrepubliken Bangladesh, en nation byggd på parlamentarisk demokrati, nationalism, sekularism och socialism.

Den 3 december 1971 kom den indiska armén till assistens, till stöd åt frihetskämparna. Man invaderade Östpakistan med hjälp av förnad ur *mukti bahini* -gerillan, och två veckor senare gav de pakistanska styrkorna upp. Bangladeshs självständighet kunde förverkligas, Sheikh Mujib släpptes ur fängelset och återvände till Dhaka i triumf den 10 januari 1972.

Amerikansk bojkott

1974 stod landet inför stora svårigheter. Utbredd svält underminerade ekonomin som redan tidigare skadats av kriget. Under 1973 och 1974 tvingades därför Bangladesh köpa amerikanska livsmedel. Omständigheterna kring hungersnöden 1974 visar konsekvenserna av en livsmedelspolitik som förs i form av utpressning.

I början av 1974 skrev Bangladesh under ett kontrakt att köpa spannmål från Kanada, Australien och USA, spannmål som skulle stoppa svälten. Köpen skulle finansieras med kortfristiga kommersiella krediter. Sommaren 1974 kunde dock Bangladeshs regering, som hade mycket lite utländsk valuta, inte längre behålla behållningen. Dessutom fördröjdes två stora leveranser spannmål från amerikanska bolag på grund av att USA:s regering ville straffa Bangladesh för att man sålt ju-te till Kuba tidigare under året. När den amerikanska lasten äntligen kom till Bangladesh i december 1974 hade höstens svält redan skördat sina offer.

Den politiska stabiliteten hotades inte bara av svält utan också av oppositionella grupper som med terror försökte skada landet och dess ledare. Grupperna bestod av politiska extremister både till höger och vänster, finansierade av fiendligt sinnade länder. Några västerländska journalister betalades också för att bedriva propaganda mot Mujibs regering. I slutet av december 1974 tvingades regeringen därför införa undantagstillstånd.

I januari 1975 skapades det Bengaliska Bonde-, Arbetar- och Awami-förbundet.

"Vi är för Sheikh Mujib" skanderade tusentals Mujib mördades.

Mujib ville befria sitt land från social och ekonomisk exploatering med fredliga medel. Det gamla ruttna kolonialsystemet skulle utrotas och de miljontals utnyttjade människorna föras in i en ny tid, var hans vision.

Inom militärmakten växte fram ett missnöje med Mujibs politik, och konspirationer växte fram, med stöd från såväl CIA, Kina som Pakistan. Den 15 augusti 1975 störtades Mujib och hans regering i en militärkupp ledd av major **Zia**. Mujib och hans familj mördades. Den fascistiska militärjuntans ledare – CIA:s sista vakthund – Zia har blod på sina händer. Blod från mordet på Bangladeshs landsfader, hans fru, tre söner och två av hans sonhustrur. Dödslistan innehöll även Mujibs svägar och hans treåriga barnbarn, liksom den unge ledaren och hans gravida fru.

Men Zias blodtörst tog inte slut där. Under en andra militärkupp i november 1975 mördades fyra nationella ledare inne i Dhakas centralfängelse. Myteri, kuppförsök, korruption, politiska mord och dödsdomar följde sedan slag i slag under Zias tid vid makten.

Zia ändrade författningen och istället för sekularism blev det islam som skulle utgöra fundament för landet. Den islamiska

demonstranter, som svor en trohetsed till landets första ledare, i Dhaka i februari 1973. Det var 2,5 år kvar innan militärkuppen då Sheikh

FOTO: PRESSENS BILD

fundamentalismen kom till makten under Zias tid.

Från 1975 fram till 1996 har Bangladeshs befolkning levt i en politisk mardröm. De ekonomiska och sociala reformer som Mujib kämpade för dog med honom.

Målet för Mujibs reformer

1975 fanns vissa grupper i Bangladesh som ville att landet skulle bli pakistanskt igen. Sheikh Mujib var det största hindret för att dessa grupper skulle nå sina mål och makt-positioner. Vilka var då Sheikh Mujibs reformer och resultat som hans motståndare fruktade så mycket. Sammanfattningsvis kan man säga att det var:

- Nybildade partier som inom sig samlar flertalet större radikala organisationer i landet.
- Grundandet av 65 000 jordbrukskooperativ, ett för varje by för att uppnå självförsörjning med livsmedel.
- Målet att låta den toppstyrda administrationen, en kolonial kvarlåtenskap, ge

vika för en serviceinriktad administration.

- Bangladeshs indelning i 65 distrikt. Dessa skulle underlätta folkets engagemang i lokala problem utan att oavbrutet tvingas begära hjälp från Dhaka.
- Nya lagar som skulle förändra det föråldrade rättssystemet och ge snabb rätts-hjälp åt vanliga människor.
- Tio separata divisioner för befolkningsplanering, socialvård, utlandsaffärer och kultur m m.
- Fyra folkfronter för studenter, arbetare, bönder och ungdomar för att öka deras deltagande i den sociala och ekonomiska uppbyggnaden av landet.
- Armén skulle splittras upp i olika mindre enheter, som var och en skulle ansluta sig till produktivt arbete istället för att bara leva av massornas arbete.
- Principen om nedrustning skulle styra Bangladeshs utrikespolitik. Sheikh Mujib ville förklara Indiska oceanen som en fredszon. Hans motvilja mot att amerikans utnyttjande av ön Diego Garcia

som militärbas var välkänd.

- Sheikh Mujib kritiserade den internationella imperialistiska politiken med vapenförsäljning vilken underminerade Bangladeshs principer om sekularism och socialism.

Sheikh Mujib tillhör den grupp självständiga politiska ledare i tredje världen som fallit offer för inhemskt motstånd i allians med den internationella repressionens krafter. På samma sätt som vi tidigare sett den iranske premiärministern **Mossadeq** störtas 1953, **Sukarno** i Indonesien 1965 och **Nkrumah** i Ghana 1966.

21 år efter mordet på Sheikh Mujib kom hans parti dock 1996 åter till makten i Bangladesh. Under alla dessa år har hans andra revolution varit ofullbordad. Sheikh Mujib är död men kampen för att etablera ett demokratiskt, sekularistiskt och emanciperat Bangladesh fortsätter under **Sheikh Hasinas** ledning. Vägen är lång men målet ska nås. Bangladeshs folk kommer att fortsätta kämpa för att återvinna den politiska friheten i sitt land.

Mujib är död men kampen fortsätter under Sheikh Hasinas ledning

Saleh Mustafa Jamil

Artikelförfattaren stod Sheikh Mujib nära, och representerar nu Awami League i Sverige.

Invidfloden Buriganga breder Dhakas gamla kvarter, Gamla Dhaka, ut sig.

Dhaka – storstaden som ännu söker sin själ

1.

En berest engelsk fotograf på besök formulerade frågan jag själv ställt mig:

– Och vad är Dhaka berömt för?

Ingenting antar jag.

Calcutta, en betydligt yngre stad men ändå på många sätt Dhakas storasyster, är i alla fall känt för sin fattigdom. Men någon *City of Joy* har Dhaka ännu inte förärats.

...stadens historia sträcker sig tillbaka till 1300-talet. Under mogulkejsaren **Jahangir** blev Dhaka 1608 huvudstad i provinsen Bengalen, Bihar och Orissa. Som administrativt, militärt och ekonomiskt centrum växte Dhaka snabbt. Portugisiska, armeniska, holländska, engelska och franska köpmän etablerade sig i staden. Dhaka lär under denna blomstringstid ha haft omkring 900 000 invånare, och alltså varit en av världens största städer.

Men redan 1717 flyttades huvudstaden till Murshidabad, i nuvarande Västbengalen, och Dhakas ställning försvagades snabbt. Under andra halvan av 1700-talet upplöstes mogulväldet, engelsmännen tog kontroll över Bengalen och gjorde Calcutta till sin huvudstad.

Utländska besökare på 1800-talet beskrev Dhaka som en förfallen provinsstad

med färre än 100 000 invånare. 1905 delade engelsmännen Bengalen, och Dhaka blev huvudstad för östra Bengalen och Assam, men denna position varade bara till 1911 då Bengalen åter enades.

När det brittiska kolonialväldet i Indien upphörde 1947, fick Dhaka dock återigen rangen av huvudstad i den östra halvan av den nybildade nationen Pakistan. Denna konstruerade statsbildning föll samman 1971 och efter ett blodigt krig blev Bangladesh ett självständigt land, med Dhaka som huvudstad.

...en historia där blomstring och nedgång ständigt växlat. Kanske är det därför som dagens Dhaka ibland framstår som en stad som inte riktigt funnit sin identitet. En storstad som söker sin själ.

2.

...det är svårt att hitta några hållpunkter i det utspridda stadslandskap som utgör större delen av Dhaka. Längs genomfartsgatorna reser sig hus av svårbestämbar ålder, slitna av monsunklimatet och brist på underhåll, ofta halvt dolda bakom reklam- och butiksskyltar.

Genom bostadskvarteren mellan de

större gatorna vindlar sig labyrintiska gränder där man som främling lätt irrar bort sig.

Runtomkring i staden reser sig nybyggen över den äldre bebyggelsen; moderna bostadshus för den växande medelklassens drömmar om ett liv i bekväm avskildhet; höga affärshus som får en att undra hur landets bräckliga ekonomi ska kunna fylla all denna kontorsyta.

Påfallande många nybyggen tycks ha stannat av halvvägs. Medan de nedre våningarna är fyllda av hyresgäster eller affärsverksamhet står de övre som tomma betongskal – på sina håll kan Dhaka se ut som en krigshärjad stad.

...men längs gatorna lever staden. Överallt ligger rader av små butiker, verkstäder och matställen. De flesta är öppna ut mot gatan; varorna till försäljning är överdådigt exponerade, hammarslag ekar, svetslagor gnistrar, doften av frityrolja blandas med avgaserna från strömmen av bilar, bussar och trehjuliga babytaxi.

På trottoarerna trängs fotgängarna med cigarettförsäljarnas små lådor, frukthandlarnas korgar och ställningar med kläder. Dhakas gatuliv är ett intensivt myller som är så överväldigande att det paradoxalt nog kan framstå som enahanda.

"Stjärnmoskén i Gamla Dhaka.

3.

...alla siffror om Dhaka är naturligtvis djupt oroande. Åtta, kanske nio miljoner invånare på 1 528 kvadratkilometer och en ständig inflyttning från landsbygden. Ett föråldrat vattenledningsnät, otillräckligt för stadens växande behov. Ett avloppssystem som bara når en tredjedel av invånarna.

Dagstidningen Daily Star noterade i en artikel att Dhaka numera har cybercaféer men knappast några offentliga toaletter. Jämfört med stadsbor i i-länderna lever fortfarande de flesta i Dhaka mycket resurssnålt, och återvinning är en välutvecklad informell sektor. Men sophanteringen med 3 000 anställda och färre än 200 lastbilar är otillräcklig för de 1 500 – 2 000 ton sopor som produceras varje dag.

Elnätet är ansträngt till det yttersta; för att fördela underskottet är det vanligt att strömmen stängs av några timmar, vilket naturligtvis är vanligare i fattiga förorter än i mera välsituerade områden.

...ser man till siffror och statistik finns all anledning till misströstan, men vistas man en tid i Dhaka slås man av hur invånarna med energi, uppfinningsrikedom och ofta en god portion drastisk humor ändå får sin stad att, på något sätt, fungera.

4.

...de allra flesta i Dhaka har fortfarande starka rötter på landsbygden och besöker regelbundet släkt och vänner i hembyn eller landsortsstaden. Även om mycket har förändrats under de senaste tio åren ger Dhaka fortfarande ett intryck av att i myck-

et snarare vara en samling småstäder än en mångmiljonstad. Turister är en sällsynthet. Utanför stadsdelarna Gulshan, Banani och Baridara, väcker man som utlänning uppmärksamhet. Men det är en uppmärksamhet som så gott som alltid är nyfiket vänlig – inte ens sena kvällar har jag någonsin känt mig otrygg i Dhaka.

...men läser man tidningarna får man en annan bild. Under 1998 rapporterades om flera skrämmande råa våldtäkter. Det finns ett utbrett våld i staden, främst riktad mot de fattiga och maktlösa. Det finns en organiserad brottslighet – i skydd av en korrumperad poliskår tycks stadens *mastans*, smågangstrar, härja närmast fritt.

5.

...på många håll är Dhaka fortfarande en ganska grön stad och det finns ett djurliv. Moyna-storar och sparvar hoppar i parker och trädgårdar. Glador kretsar på stela vingar högt över trafiken. Har man tur kan man få se både gröna parakiter och metalliskt skimrande kungsfiskare. Men Dhakas fågel framför andra är de allerstädes närvarande kråkorna. Orädda, listiga överlevare, vars nytta för renhållningen inte riktigt är erkänd.

...för tio år sedan kunde man ofta i skymningen se flygande hundar – imponerande stora släktingar till fladdermössen – som

Möbelmakare.

svarta silhuetter mot kvällshimlen på väg att slå sig ned i något fruktträd. Men nu har de blivit sällsynta. Och de underbara saktmodiga Gangesdelfinerna, som orädda vältrade sig bland båtarna på floden utanför Gamla Dhaka, tycks sorgligt nog ha försvunnit från stadens vatten.

6.

...Dhaka är en stad som kan ge stoff till mardrömmar. Den motbjudande kontrasten mellan en djup fattigdom och maktlöshet, och ett fåtals arroganta exponering av sitt välstånd. Maktens byggnader, som skulle passa i **Orwells** 1984, och som utgör en kongenial miljö för en oöverskådlig byråkrati. Kvällen när den sjunkande röda solen knappt förmår tränga igenom luftföroreningarna som ligger som en grå dimma över staden.

...på Mirpur Road såg jag från jeepen en ung pojke som gick långsamt mellan bilarna som stannat i en korsning. Över bröstet hade han en slang, jag förstod inte först vad det var. När han kom närmare såg jag att han hade en droppflaska i handen, och gick och tiggde med en kanyl i buken.

...och ändå. När man står på ett hustak och ser ut över staden ser man att det överallt på andra tak finns små prydliga trädgårdar, blommor i krukor, rentvättade kläder på tork. I skymningen, när trafiken stillnar, kan man gå på gatorna, uppsnappa fragment av samtal från andra flänörer och se det varma ljuset i fönstren i alla lägenheter där familjer samlas efter dagens arbete. På själva julaftonskvällen kom jag förbi en liten teservering på en trottoar. På bänkarna satt några män med tekoppar i händerna. En långhårig kringvandrande trubadur stod bredvid och spelade flöjt, långa vemodiga toner över den folktomma gatan. Sådana stunder framstår Dhaka som en mycket mänsklig stad.

...trots att jag har bott över fyra år i Dhaka har jag svårt att säga något entydigt om staden.

P O Henricson
Text och foto

Drömmen om det goda livet

Liksom övriga länder i Sydasien är Bangladesh en betydande exportör av arbetskraft. Mer än två miljoner bangladeshare arbetar varje år utomlands. Inkomsterna från denna arbetskraftsexport är mycket betydelsefull för den bangladeshiska staten. Penningströmmen från bangladeshare som arbetar utomlands är en av statens viktigaste hårdvalutainflöden.

För inte så länge sedan stod remissorna från utlandsarbetarna för en lika stor andel av statens inkomster som det samlade exportvärdet av varor i form av jute, te och läder. Men sedan exportindustrin fått viss vind i seglen på senare år, mest i form av konfektion och frusna räkor, har arbetskraftsexportens andel sjunkit.

Länge var Mellanöstern målet för de stora skarorna av billig och arbetsvillig arbetskraft. De oljeexporterande ekonomier saknade inte kapital och tog hjälp av extern arbetskraft i stor skala i utvecklingen av sina länder.

Hundratusentals gästarbetare stoppades in i byggsektorn, transport, service, ja mest överallt. Sedan Gulf-kriget har behoven i Mellanöstern mattats något. De expanderande ekonomierna i Sydostasien tar viss hjälp av arbetskraft utifrån. Framför allt Malaysia lånar in bangladeshare, för att kunna genomföra sitt ekonomiska tillväxtmirakel.

Dröm om jordiskt paradiset

Inte bara staten gör sig en bra hacka på arbetskraftsexporten. Möjligheten att komma utomlands, till Mellanöstern, var själva nyckeln till det jordiska paradiset bland vanligt folk i Bangladesh. Länder som flödade av mjölk och honung. Kom man dit var ens lycka gjord.

Dubai-wallahn var själva urbilden av den framgångsrike gästarbetaren, som återkommer till Zia Airport, Dhakas flygplats, med dokumentportfölj, fingrarna fulla med guldringar och märkesklocka på handleden, belamrad med allt upptänkligt i elektronikväg i ett berg framför sig på bagagevagnen.

Dubai-wallahn kom hem till byn som en kung. Kunde sprida pengar omkring sig i god feodal välgörartradition. Kunde investera i jord och bygga sig tegelhus med teveantenn och snart nog parabol. Han blev den enkla människans förebild av ofattbar framgång. Uppkomlingens raska färd mot stjärnorna i lokalsamhället. De mångas dröm.

WORK ABROAD

Vacancies for both men and women in 26 countries. Choose among 129 occupational groups. Hotels—Offices—Building—workers—Technicians—Engineers—Doctors, etc. etc. Send 6 Inter—Post—Coupons or US\$, 2.00 for all informations. Please, write your address in BLOCK LETTERS.

Overseas Employment Ltd.

Box 9040, S-171 09 Sunn Sweden

Och han fanns med säkerhet också i sinnevärlden. Om han var så typisk är däremot mycket tveksamt. Mest fantom.

Det mera representativa gästarbetarödet faller en bra bit ifrån önskedrömmens fagra ängder. Hårt arbete, omänskligt långa arbetsdagar, arbetsrätt och reglering av arbetstid vanligtvis fullkomligt okända storheter. Inhyt ihop med andra gästarbetare i boende, som svårligen kan kallas människovärdigt. Beträktade som begär – lättjefullt avskum och icke-människor – av herrefolket man arbetade åt.

Vittnesmål om övergrepp

Inte minst är vittnesmålen från gästarbetare i Saudi fulla av beskrivningar om övergrepp, en heltigenom cynisk och rasistisk hantering av de billiga halvmänskliga arbetardjuret från Bangladesh.

Där man skulle kunna förvänta relatio-

ner med inslag av muslimskt brödraskap, där möter man bara den råaste exploatering, de tydligaste uttrycken för nedlåtenskap och den grövsta chauvinism.

Men det är knappast denna typ av verklighetsbeskrivningar, som gästarbetare eller emigranter världen över i alla tider sänt hem till sina släktingar och vänner. Vem vill medge, att man hamnat ur askan i elden.

Att man håller på att sprängas inifrån av hemlängtan, förtvivlat söker överleva i denna gästarbetarvärld av elände. Att man visserligen kan skicka hem pengar, men att varje andetag i denna fiendemiljö gör en ont värre. Man ansar i beskrivningen, sväljer förtret och gömmer sin förtvivlan. Myten om de oanade framgångarna lever därmed vidare, så länge bara pengar landar hemma i byn. Till vilket pris som helst.

Myten lever vidare

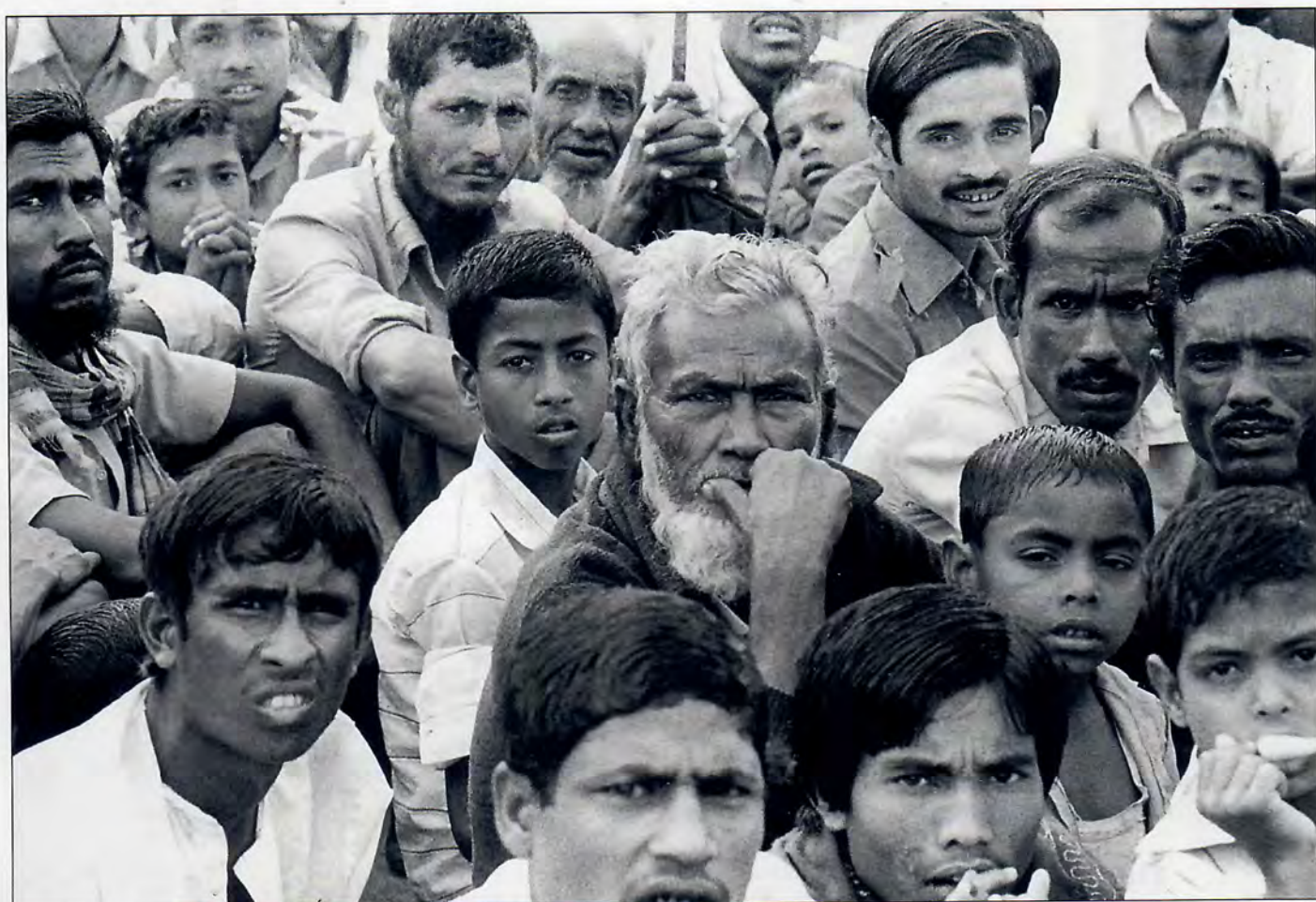
Han som stolt skriver hem från USA, att nu minsann har han etablerat sig i affärsvärlden. Jodå, pojken har blivit affärsman där långt borta ute i världen, kan hans far berättas för de äldste hemma i byn. Och visst kommer det en dollarcheck alltemellanåt. Medan sonen sliter hårt inom den svarta och illa betalda servicesektorn. Delar ut tidningar på morgonen, sitter i snabbköpskassa på dagen och extraknäcker på en bensinstation under helgerna. Visst, inom affärsvärlden var det.

Drömmen och myten om det ofattbart goda har ännu ett stadigt grepp. Det är varje år tusentals, som lånar pengar till veritabla ockerräntor, låter sälja av det lilla som finns inom familjen av tillgångar, kanske i form av hustruns guldsmycken från bröllopet, hennes livförsäkring, för att möjliggöra drömklippet. Sätter pengarna i händerna på en arbetsförmedlande agent, som ska fixa allt från pass och flygbiljett till det välbetalda mytologiska drömjobbet på andra sidan haven. Vi ses om två veckor, så ska allt vara kirrat, lovar agenten. Men inte dyker han upp. Blåst på allt, utan minsta tillgång kvar och skulder som kommer att ärvas av barnen. Ett öde värre än döden tycker somliga drabbade och tar sig av dagen.

Men myten och drömmen lever ändå vidare. Kanske kan aldrig så många exempel på försnillande agenter eller vidriga förhållanden som arbetsboskap i en djupt föraktande miljö i världlandet, lyckas ta död på myten om det förtrollade landet, långt, långt i fjärran. Kanske måste den odlas, där så många balanserar på kanten av en avgrund. Kanske måste hoppet om ett annat, och möjligt, jordeliv alltid näras. Åtminstone som myt. En tankens flykt från verklighetens hårda bandage.

En växande andel gästarbetare blir ille-

gal, svart arbetskraft. Antingen för att uppehålls- och arbetstillstånd i värdlandet inte förnyas, men gästarbetaren chansar och stannar kvar. Eller för att man gått på en halvblåsning av de arbetsförmedlande agenterna. Dom tog en till värdlandet okej, men det var illegala svartjobb som väntade.

Från Saudi kommer ibland en båt in med illegala gästarbetare. Hanterade som boskap lämpas de icke längre önskvärda arbetslösa av i Chittagongs hamn, två tusen per överskeppning, utsparkade ur det förlovade landet.

I Malaysia sitter några tiotusen illegala bangladeshiska immigranter internerade i läger, medan förhandlingar mellan Bangladesh och Malaysia om deras framtida öden rör sig framåt i snigelfart. Mycket långt från såväl flödande mjölk som honung.

Hårdare villkor

Också för de lagligt gästarbetande har villkoren hårdnat på senare år. För mycket måttliga löner lockas okvalificerad arbetskraft till Malaysia, årligen 1,2 miljoner arbetare utifrån, alla de olagliga oräknade. Resor, pass och förmedlingskostnader får de stå för själva.

Det kan ta två eller tre år av idogt arbetande i Malaysia, innan egeninsatsen är in-tjänad. De kan få en enkel biljett till Saudi samt famnen full av svikna löften vid ankomsten. Istället för lön och fri bostad och mat blir det bara en halv lön och inget mer.

Levnadsomkostnaderna blir dryga, också om man delar rum med fem andra lurade gästarbetare. De små besparingar man lyckats lägga undan efter tre år i försörjningsringen och efter att ha levt ett hundliv, äts nästan upp av flygbiljetten hem. Inte undra på att allt fler chansar på svartjobb och olaglig existens.

Exploateringsintensiteten ökar. Det tycks inte finnas några yttre gränser därvidlag. Och från ansvarigt håll i Bangladesh trummar man på, förhandlar än till höger än till vänster med presumtiva köpare av sin billiga och arbetsvilliga arbetskraft. Det betyder ju klirr i statens kassa, bevars.

Det är inte bara de stora mängderna arbetskraft för de relativt okvalificerade jobben, som är av intresse. När Malaysia köper över 200 bangladeshiska läkare, så följer man bara en mycket gammal tradition. Den som pengar har köper billigt av den resurssvagares begränsade tillgångar. Nog skulle den bangladeshiska landsbygdens miljoner kunna ha en viss nytta av praktiserande läkare inom såväl geografisk som ekonomisk räckvidd. 25 procent av dem träffar aldrig en läkare under sin livstid. Men dom kan ju inte betala, vad Malaysia kan, så valet är mycket enkelt. Valet existerar egentligen inte.

Att det har kostat det resurssvaga landet Bangladesh en bra slant att utbilda dessa läkare, verkar heller inte överdrivet intressant.

Ibland dyker det upp annonser i de stora dagstidningarna, där specificerat välutbildade och yrkeserfarna bangladeshare uppmanas att emigrera. Till Australien, Kanada eller Nya Zeeland. Läkare med olika specialiseringar enligt listade preferenser, farmaceuter, ingenjörer av olika specificerade slag, datafolk. Fullständigt självklart framställs det hela som ett verkligt erbjudande. Är vi inte generösa som bjuder er sådana möjligheter?

Skummande av grädden

När det egentligen är ett veritabelt skummande av grädden. Från ett resurssvagt land, som förses med bistånd från bland andra de gräddskummande och russinplockande länderna, dammsuger man ur den mödosamt och kostsamt producerade kader av välutbildade, moderna yrkesmännskor, som den fattiga kusinen lyckats få fram. Sorterar och plockar med pincett ut de mest nöjsamma exemplaren, som direkt kan sättas in i produktionen hemma i Ottawa eller Auckland. Utan att det kostat just mer än nålpenngar.

En synnerligen välutvecklad ordning denna. För vem bryr sig nuförtiden om brain drain från de fattiga kusinerna i Syd till de kostnadseffektiva snyltarna i Nord?

Bo Kramsjö
text och foto

PUNJAB

efter våldet

- ett dagbokscollage

Punjab är Indiens mest utvecklade delstat med hög levnadsstandard och en relativ jämlikhet. Skapad 1947 i blodig konflikt mellan flyende muslimer och invandrande sikher, utvecklades jordbruket till det mest effektiva i dagens Indien.

En ny hård konflikt skakade delstaten mellan 1984 och 1992 – den mellan sikherna och centralregeringen i Delhi. I dag, sex år senare märks inte mycket av denna, men samhällsutvecklingen verkar ha tagit en ny vändning mot ökande klyftor och miljöproblem.

Staffan Lindberg rapporterar här från sin resa våren 1998.

Dagbok 10 mars 1998

□ Patiala, längst i sydöst. En gång en mäktig furstestat som engelsmännen lät förbli under sin Maharaja och hans feodala godsägare. Kommunisterna mobiliserade arrendatorerna och efter självständigheten reste sig bönderna mot sina förtryckare och tog över jorden. Staden Patiala har palatsen kvar men glansen har numera gått av dess herrar.

Vi reser västerut i en Maruti från 1985 ratad av **Mahinder Singh**, min följeslagare, assistent, chaufför, tolk och introduktör i sik-

hisk kultur. Mahinder är *Master of Arts* i sociologi och tjänstledig från sitt arbete på statens institut för landsbygdsutveckling.

Vägarna är breda för att vara i Indien, men ibland med stora hål som det gäller att undvika. Efter några mil på slingriga vägar mellan gårdarna lägger tuta av. Reparation på närmaste lilla bilelektriska verkstad längs stora vägen – utan tuta är man såld i den indiska trafiken. Efter ytterligare några mil lägger termometermätaren av – det får vi leva med.

Jag är på resa i Punjab för att reda på vad som hänt med bonderörelsen efter den gröna revolutionen.

Punjabs landsbygd: Åkrar som bär rik skörd och välbyggda gårdar.

Bönderna har möte i Nabha. Bondeledaren

26 mars

Platt landskap, turbaner, kvinnor

□ Platt landskap. Vi reser i Malwaregionen den stora slätten i söder. Överallt vetefält mognande vete så långt ögat räcker. Fast jag är uppvuxen i Skåne har jag ändå inte sett så mycket vete i hela mitt liv som på ett par dagar här. Det sticker upp en och annan senapsbuske i vetefälten, ibland åker jag förbi en åker med klöver, men jag undrar vad denna ensidiga odling betyder för flora och fauna och inte blir det väl bättre med bekämpningsmedel och mest bara konstgödsel.

Överallt välmående byar och städer. Överallt TV-antennar. Män i turbaner och stora skägg, på fälten, på traktorer, i bilar, på vespor och cyklar, på kaféer ... Lång skjorta och byxor i vitt eller beige eller ljusblått. Kvinnorna och skolbarnen blandas i vimlet också kvinnorna i lång skjorta och byxor.

Jag känner mig genast hemma, behöver inte ansa skägget och hårklippning är det inte tal om. En sikh vet nog knappt vad en frisorsalong är för något.

Gurmit Singh Dittupur, sittande, trea från vänster. Staffan Lindberg i mitten bakre raden.

Kort mellan byarna

□ Det är kort mellan byarna och städerna i detta tätbefolkade land stort som två gånger Götaland med omkring 25 miljoner invånare. Jordbruket är helt dominerande på dessa bördiga jordar med vatten från Himalayas sluttningar. I större delen av Punjab ser man inte dessa gigantiska bergsmassiv, men överallt vilar dess skugga.

De kalla vintrarna med frostnätter i december och januari, de heta somrarna med temperaturer upp emot 45 grader i maj och juni. Hösten är kort liksom våren, övergången mellan kyla och hetta är snabb. Indiska oceanen känns väldigt långt borta.

På briterernas tid och långt dessförinnan var Punjab, de fem flodernas land, minst fyra gånger så stort. Efter delningen mellan Indien och Pakistan kom större delen av Punjab att tillfalla Pakistan.

Sikherna fick flytta på sig, de passade inte in i den nya muslimska staten. Många av dem, duktiga bönder i det av engelsmännen

anlagda jordbruket med kanalbevattning, fick ny jord i det indiska Punjab och var de lantbrukare som skapade den Gröna Revolutionen.

Slut på korruption eller helvetets krafter?

□ I Delhi har hindunationalisterna kommit till makten, i Punjab sikhnationalisterna. Själv, redan gammal, reser jag i nytt land, sikhernas land, sliten mellan allt det nya och spännande och längtan hem.

Jag reser på minst tre plan. Som forskare för att ta reda på vad det blev av bonderörelsen i Punjab efter inbördeskriget. Som turist, det är första gången jag besöker detta fascinerande land. Som indier minst lika spänd som alla andra här på vad som nu sker med Indien under nationalistiskt styre. Citat ur tidningen The Hindustan Times, 26 mars 1998: "Det finns en längtan efter förnyelse, ett slut på korruption och maktmissbruk, men den blandas med fruktan inför de helvetets krafter som religiös och kulturell chauvinism kan skapa."

Ännu så länge märks inte mycket av detta. Det är två månader kvar till kärnvapensmälarna i Rajasthan.

16 april

En flaska Peter Scott

□ I Amritsar har vi bråttom. Efter besök i det Gyllene templet råkar vi köra mot enkelriktad gata. Poliserna bakom en reklamskylt stoppar oss och börjar fråga efter papper, körkort, registreringsbevis o s v.

Jag undrar lite stillsamt om vi inte kan få böta för vårt tilltag och sedan köra vidare – det är knappt om tiden om vi ska hinna boka ut från vårt hotell innan tolv. Efter en stunds diskuterande säger Mahinder till mig att jag ska sätta mig i bilen "så ordnar sig allt." Han pratar med poliserna igen en bit bort från bilen, kommer tillbaka, öppnar dörren och sätter sig i förarsätet.

– Ah, det blev 200, säger han med ett leende. De ville ha en flaska Peter Scott, som kostar 300, men jag lyckades pruta.

Sedan säger han lite mer eftertänksamt:

– Det här var en fälla, jag är säker på att de satt upp skylten om enkelriktning bara för att tjäna en slant. Varför skulle den annars vara på höger sida på gatan så att trafiken kunde komma igenom? Föresten, det var konstupeln som sa att du skulle sätta dig i bilen, så att vi kunde resonera i lugn och ro.

Kvar i Indien och ändå så annorlunda

□ Jag är alltså kvar i Indien. Det är ingen främmande planet jag kommit till. Ändå är Punjab annorlunda på många sätt. Statistiken säger att Punjab är Indiens mest utvecklade delstat med hög levnadsstandard och relativ jämlikhet. Inkomsten per person är nästan dubbelt så stor som i Indien i övrigt. Det märks överallt där jag reser.

Det är frukten av det totala genomslaget för den gröna revolutionen, en mycket medveten satsning från den indiska statens sida att göra Punjab till Indiens kornbod.

Jag har mycket förväntningar i bagaget. Jag vet att jordreformerna har skapat ett familj jordbruk och att de statliga utvecklingsåtgärderna med utbyggd bevattnings-, nya utsäden, rådgivning, konstgödsel till bönderna och stödköp av ris och vete skapat ett av Asiens mest moderna jordbruk. Inget av det jag ser motsäger den bilden. Men vad har hänt efter inbördeskriget mellan 1984 och 1993?

Fortsätter utvecklingen med samma fart som tidigare och med ökat välförstånd för alla? Hur utvecklas bonderörelsen? Hur ser miljöproblemen ut?

Som genom ett under

□ Förra gången jag besökte Punjab, i mars 1989, var det blodig kamp mellan sikher och hinduer och jag kunde bara besöka huvudstaden Chandigarh bevakad av polis-kontroller för vartenda steg jag tog. Konflikten krävde mellan 1984 och 1992 ca 35 000 människors liv.

1998 märks inte mycket av denna konflikt. Livet på vägar och i byar och städer har återgått till det normala med hinduer och sikher sida vid sida. Bakom den fasaden döljer sig många tragiska minnen – släktingar och vänner som skjuts ihjäl på bussresa eller dödats i konfrontationerna mellan militären och Khalistan-gerillan. Men faktum är att en mycket allvarlig etnisk konflikt har tagit en fredlig vändning. 'Finns det alltså hopp även för resten av Indien?' tänker jag.

Jordbruket

I Nabha väntar en överraskning

Det är möte med bondeledare i Nabha storkommun. De har samlats på grasmattan utanför marknadskontoret i staden för att diskutera en demonstration de nyligen haft utanför det statliga elbolagets byggnad i Patiala och för att behandla ett par fall där bönder blivit lurade av köpmännen på vetemarknaden i Nabha.

Det är där jag möter bondeledaren **Gurmit Singh Dittapur**. Det är han som leder de fredliga demonstrationerna i distriktet och driver böndernas sak mot luriga köpmän och korrupta tjänstemän i den statliga utvecklingsadministrationen. Det ser ut som om bonderörelsen hämtat sig från inbördeskriget, men bakom ytan döljer sig en överraskning.

52 år, sliten revolutionär

Gurmit Singh är naxalit sedan studenttiden. Han satt fängslad på 60- och 70-talet och utsattes för tortyr. När han kom ut blev han bonde på tio tunnland jord som han ärvt från sin far. Han gick med i bonderörelsen, Bharatiya Kisan Union (BKU), en av Indiens starkaste och mest välorganiserade på 1980-talet. Han avancerade snabbt till sekreterare i distriktet och blev så småningom medlem av delstatsstyrelsen. 1995 blev han och många andra ledare uteslutna ur BKU. De var emot den frihandel med jordbruksprodukter som majoriteten i rörelsen var för.

Gurmit tog initiativet till en ny organisation kallad Ekta (som betyder enhet) byggd på samma principer som den han lämnat, att fredligt kämpa för böndernas sak inom det demokratiska systemet.

Men Gurmit har också behållit sina kontakter med de militanta maoistiska kommunistgrupperna i resten av Indien.

– I många områden av Indien som t ex Bihar måste vi fortfarande driva en väpnad kamp för att bönderna ska få sin jord, medan vi här i en mera avancerad delstat som Punjab kan arbeta med demokratiska metoder, säger han.

Arbetare från Bihar

Liksom alla andra bönder med mer än ett par tunnland bevädd jord har han en fast anställd migrantarbetare från Bihar som

Skördetröskor och traktorer används numera över hela Punjab, oxarna har helt försvunnit från fälten. Traktorn är i dag den viktigaste symbolen för en självständig bonde.

Migrantarbetare från Bihar gör upp om arbete med en bonde och blir bjudna på te.

Det ökande välståndet märks även på de "kastlösa" gator i byarna. Trots att Sikherna är emot kastsystemet är 25 procent av dem "kastlösa".

gör det mesta av det fysiska arbetet på jorden. Vid sådd och skörd kommer dessutom fler migranter till hans jordbruk. Han hyr visserligen in en traktor för att plöja men risplantorna planteras ut för hand. Även vid skörden av vete skärs säden manuellt för att sedan tröskas i en tröskmaskin.

Trots mekaniseringen krävs det fortfarande mycket arbetskraft i jordbruket men med stigande inkomster har sikhbönderna slutat arbeta manuellt. De har blivit arbetsledare, reser till staden för att låna pengar eller sälja skörden. De har tid till arbete i bonderörelse och kan resa till Delhi i flera dagar för att demonstrera för högre vetepriser. Gurmit Singh är inget undantag.

En heltidsanställd migrantarbetare tjänar mellan 12 000 och 15 000 rupier om året. I Punjab finns det över en halv miljon sådana arbetare. De är relativt väl behandlade men bildar en tydlig underklass i ett annars välmående samhälle med indiska mått med. De bor i pumphusen ute på fälten där de arbetar om dagarna. På lördagarna kan man se dem vid postkontoren i byarna, där de skickar hem pengar till sina familjer långt borta.

Splittring

Bonderörelsen är alltså splittrad i dag. Under denna splittring ligger en växande klyfta i det tidigare relativt homogena familj jordbruket. Det är den ökande mekaniseringen som leder till ökade skillnader mellan de bönder som har råd att köpa maskiner och de som inte har det. En skillnad som ytterligare förstoras genom att de rikare bönderna börjat investera sina pengar också i annat än jordbruk.

De allt rikare större bönderna har också övergivit sin tidigare positiva inställning till det statligt organiserade jordbruket och börjat ivra för frihandel. Många av dem har slagit sig på handel med jordbruksproduk-

ter. När denna inställning slog igenom i bonderörelsen gjorde Gurmit Singh och många med honom uppror och bildade eget. De anser sig försvara de små och medelstora böndernas intressen, bönder som har svårt att hänga med i den tekniska utvecklingen och som blir alltmer skuldsatta. Migrantarbetarnas eller andra lantarbetares villkor är dock inget som de intresserar sig för. Paradoxalt nog är det just Gurmit Singhs organisation som på senare tid vuxit sig starkast. Den gamla rörelsen har blivit alltmer anknuten till sikhernas politiska partier och dess ofta oheliga allianser och försvagas genom detta. Ekta-gruppen har däremot behållit sin partipolitiska neutralitet och sin betoning på böndernas intressekamp gentemot övriga grupper i samhället.

Tecken på förändring?

Bonderörelsens splittring är ett tecken på

förändring, att utvecklingen kanske håller på att ta en ny riktning där ökande ekonomiska klyftor blir tydligare, snarare än minskande skillnader som under jordreformernas och den gröna revolutionens första tid. Allra tydligast märks detta bland migrantarbetarna, trots att de tjänar bättre än lantarbetare på de flesta andra håll i Indien.

Det som möjligen motverkar en kraftig polarisering i samhället är den allt mer uppenbara industrialiseringen byggd på jordbrukets snabba utveckling. Överallt i byarna och städerna ser man små verkstäder och industrier med avancerade verktyg och maskiner. Utbudet av varor och tjänster av olika slag har också ökat markant. Byarnas jordlösa får här sin försörjning liksom många fattigare bönder.

22 Småbönder kan numera specialisera sig på boskapsskötsel, köpa foder och leverera mjölken med vinst till den framväx-

Möte i kostallet med fattiga bönder som tror att bonderörelsen Ekta kan hjälpa dem.

ande mejeriindustrin som tillverkar alltmer avancerade produkter och till och med exporterar en del. Till dem som betalar mest för mjölken hör multinationella industrier

som Nestlé. Till och med Gurmit Singh säljer sin mjölk till detta företag, samtidigt som han deltar i möten över hela Indien för att bekämpa just multinationella företags investeringar i Indien.

Anledningen?

– De betalar mycket bättre, och så har de en effektiv organisation för att hämta mjölken på gården, säger Gurmit.

När jag frågar honom om det inte ligger en motsättning i detta, svarar han:

– Om vi får som vi vill kan vi skapa effektiva industrier som ägs kollektivt. Då får vi bättre betalt för mjölken! Gurmit Singh har sin vision.

Miljöförstöring

– Än så länge har vi inte märkt någon miljöförstöring här på landet, säger Gurmit Singh, när jag ställer frågan. Men vid närmare eftertanke medger han att den ensidiga användningen av konstgödsel och insektsbekämpningsmedel kan vara ett problem – hans biodling fick läggas ner för att bina dog! – liksom den ensidiga odlingen av vete och ris år efter år. Avkastningen på jordarna ökar inte längre som förr, den biologiska mångfalden är hotad. Allergier blir allt vanligare.

Ett annat problem är vatten. Trots det avancerade konstbevattningssystemet i Punjab sjunker grundvattnet i stora delar av

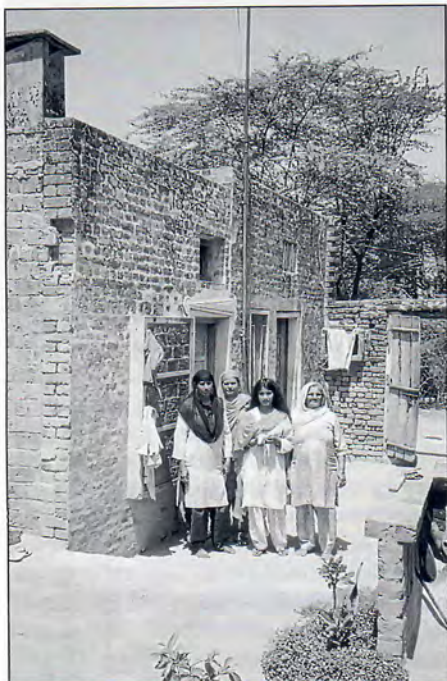
delstaten. Det pumpas helt enkelt upp för mycket till de törstiga grödor som odlas. Samtidigt samlas för mycket vatten i det sydvästra hörnet så att bomullsskördarna där förstörts under senare år.

Åter till Dagboken 11 maj

□ I Ludhiana blir vi påkörda bakifrån av en jeep: Mahinder blir förbannad, rusar ut och ger chauffören ett knytnävslag. Sen kör vi till sidan för att göra upp, tror vi, men jeepen sticker naturligtvis sin väg. Bakre kofångaren är rejält tillplattad. Jag hinner anteckna numret och ger det till poliskonstapeln i närmaste gathörn. Han är mest intresserad av min bandspelare som jag råkar ha i handen, men lovar att ta fast den skyldige nästa gång han passerar här.

40 mil söderut, i Pokhran, smäller det till ordentligt. Indien provspränger kärnan igen. Men det får jag veta först nästa morgon.

Staffan Lindberg
text och foto

Kvinnorna på bilden bjöd in mig på en kopp te. En av dem läste på en mastersexamen på Universitetet i Patiala.

Kärleken till kriketen försonar brödrafolken

Calcutta 18 februari 1999

En lång rad dramatiska händelser har ägt rum i Indien de senaste veckorna, några kan möjligtvis betecknas som farsartade men andra är direkt olycksbådande. Den mest slående episoden av dem alla är otvivelaktigt händelsernas gång kring landskampsserien i kriket mellan Indien och Pakistan. Symptomatiskt för ländernas ansträngda relationer är att trots att grannländerna är galna i kriket har man inte kunnat arrangera en landskampsserie på mer än ett decennium.

När matcherna tillkännagavs utfärdade omgående ledaren för SS (*Shiv Sena*) **Bal Thackeray** – som tidigare framgångsrikt förhindrat det pakistanska kriketlaget, liksom en av Pakistans främsta musiker från att uppträda i Mumbai – ett påbud att det pakistanska laget under inga omständigheter skulle tillåtas spela i Indien.

De kriminella gäng som står till hans förfogande gjorde verklighet av hans befallning och grävde upp kriketplanen i Delhi, samt vandaliserade indiska kriketförbundets högkvarter i Mumbai. Man slog inte bara sönder all inredning, man förstörde också den eftertraktade Världscups-trofén som tidigare erövrats av Indien.

Gränslös vänskap

Men den här gången tog ligisterna inte med värden i beräkningen – Indiens alla kriketfans. Det blev ett våldsamt rabalder över hela landet (om än reaktionen i det terroriserade Mumbai blev mera dämpad). Som en följd därav flög inrikesminister **L K Advani** till Mumbai för att försöka övertyga koalitionspartnern Thackeray att dra tillbaka sitt dekret. Vilket han också gjorde – men bara för ett år framåt. Landskamperna ägde sedan faktiskt rum, fast Mumbai ströks från programmet och matchen i Delhi fick skjutas fram en vecka.

Det som sedan följde innebar en dramatisk vändning. Det pakistanska laget motogs överallt med varma hyllningar, och de kämpande lagen uppvisade ett sällan skådat genymt på plan. Presidenten, premiärministern och inrikesministern arrangerade partyn och mottagningar för spelarna.

Mest påtagligt framgick den förändrade attityden när den indiske kastaren **Anil Kumble** skapade krickethistoria genom att lyckas slå ut alla tio pakistanska slagmän under en och samma inneomgång i Delhi-matchen, vilket endast lär ha hänt en gång tidigare i en landskamp under kriketsportens 140-åriga historia. I det läget förenade sig de pakistanska spelarna, inklusive deras lagkapten och i praktiken lagledare, i hyllningarna till Kumbles insats. En Calcuttatidning lovordade mycket utvecklingen i ett ledarstick som förtjänar att citeras:

”I Chennai gavs pakistanarna en stående ovation av den samlade publiken när de gick segrande fram. Ett svidande slag i ansiktet på Bal Thackeray, vars rabiata yttranden här gjordes narr av och reducerades till betydelselöshet. Anblicken av de båda lagkaptenerna som höll upp segerbucklan mellan sig (därför att landskampen slutat oavgjort) var en välkommen triumf för civilisation, kamratskap och sunt omdöme över grymhet, hat och galenskap”.

Två varaktiga sideeffekter av det som skett inger optimism. Dels den uppmuntran som ovanstående händelser gav upphov till när det gäller att stå emot Bal Thackerays terrorregim. Samtidigt som kriketmatchen i Delhi spelades höll en känd marathi-poet invigningstal till den prestigeladdade marathi-litteraturkongressen som för 62:a året hölls i Dadar i Mumbai, i hjärtat av Shiv Senas imperium. I talet utmanades och förlöjligades Thackeray på det grövsta.

Dessutom fördes goodwillen kraftfullt över från kriketarenorna till den politiska och diplomatiska arenan, vilket återspeglades i överenskommelsen om att starta en busslinje över gränsen mellan Delhi och Lahore, och planerna på att låta de två ländernas premiärministrar sammanträffa och överlägga i samband med busslinjens invigningstur.

Andra kompletterande faktorer spelade förmodligen också en roll bakom kulisserna. För det första så är det möjligt att man på ömse sidor till följd av den paritet som länderna i stort har uppnått i fråga om kärnvapen och missil teknologi kommit att inse begränsningarna av en högaktig inställning.

En del av de mest aggressiva grupperna inom *Sangh Parivar* (RSS-familjen) kan också ha valt att utse ett nytt och säkrare mål för sina avledande och söndrande traktatier bland de förhållandevis försvarslösare och betydligt färre kristna, särskilt bestående av stamfolk och daliter – istället för de relativt sett militanta och folkräkare muslimska befolkningselementen.

Serien av övergrepp som Hindutva-gäng begått mot kristna i vissa delar av Indien bär tydliga spår av planering och inspiration från en central ledning. Det alibi som omgående gavs av Advani och som sedan rättfärdigades av **Vajpayee** röjer ett samband.

Förevändningen att de kristna missionärernas konverteringar skulle ha provocerat fram en reaktion har visat sig vara grundlös. Tjänstemän i berörda distrikt har avfärdat anklagelsen. I verkligheten har den kristna andelen av befolkningen sjunkit från 2,5 till 2,4 procent mellan 1981 och 1991 års folkräkningar. Dessutom slog männen bakom det självständiga Indiens konstitution, efter livlig debatt i den kon-

stituerande folkförsamlingen, fast rätten att få konvertera.

Självfallet har inte Hindutva-gängen monopol på våld mot daliter och stamfolk. Mera kroniskt och samtidigt akut är det våld som riktas mot dessa grupper i centrala Bihar, där i åtta incidenter under tiden juni 1995 till februari 1999 inte mindre än 139 daliter mist livet. Men det här har i huvudsak varit en produkt av ett hänsynslöst klasskrig mellan jordlösa och jordägare. Till följd av två sådana händelser inom loppet av en månad lyckades Vajpayee-regeringen nu i februari uppnå sitt länge eftertraktade taktiska mål att avskeda **Rabri Devis** delstatsregering och införa presidentstyre i Bihar.

Även om **Laloo Prasad Yadav** och hans hustru gjort sitt jäkla bästa för att utmana den demokratiska opinionen i landet så kan det ändå bli så att Vajpayee-regeringen misslyckas med att få beslutet ratificerat i parlamentet. Till och med några av koalitionspartierna kan finna det svårt att ställa upp bakom beslutet.

Det här framhäver det totala dödläge som låser samtliga stridande krafter på det nationella planet. BJP-koalitionen har blottställt sin skamlösa avsaknad av moral i sin desperata kamp för att överleva i regeringsställning, alldeles bortsett från dess totala misslyckande att styra på grund av motsägelsefulla och principlösa kravlistor från de många småpartier som ingår i koalitionen.

Besvikelse över Sonia

Demokratiska och sekularistiska krafter höll långsamt på med en omorientering i riktning mot kongresspartiet, som man såg upp till och hoppades spela en avgörande roll i att rädda landet ur det nuvarande kaoset. Man var till och med beredda att bortse från stigan efter Bofors-affären och välkomna **Sonia Gandhi** att spela en ledande framtida roll.

Men till deras bestörtning har Sonia själv valt att inta en mjuk Hindutva-roll. Hon far landet runt och besöker det ena hindutemplet efter det andra.

Men kärnan inom den demokratiska opinionen ger istället prov på sin styrka genom att fördöma och försöka tygla BJP-regimens farliga böjelser när den ägnar sig åt att introducera hinduiska riter och shawynistiska förändringar av undervisningssystemet, eller ägnar sig åt övergrepp mot icke-hinduiska befolkningsgrupper eller strävar åt andra lömska mål i sitt övergripande politiska spel. I motståndet mot detta vilar hoppet inför framtiden!

Ajit Roy

ÖVERSÄTTNING: LARS EKLUND

Snart ingen fisk kvar för unga generationen som tagit vid i Chennai

Fiskföreljningen i Chennai fortgår som den alltid gjort.

Motoriserad katamaran och därbakom den nya

En ny inriktning på projektet gick ut på att via ett fiskeförsök utröna lönsamheten hos mindre glasfiberbåtar utrustade med bottengarn av terylene, som tillverkats i Sverige. Materialet tål sol, till skillnad mot de nylonnät som då börjat tillverkas i den indiska staden Karwar, på västkusten. I planen ingick att tolv lokala fiskare skulle tränas att handha sådana båtar.

När jag våren 1970 efterforskade lokala erfarenheter av tidigare fiskeförsök fann jag att en islänning redan 1952 konstaterat att det vore ekonomiskt omöjligt att införa modernare småbåtar än de katamaraner som redan användes sedan tusentals år.

Men nu var det 70-tal, och vi ville se om förutsättningarna ändrats. Vi provade också några dory-båtar som var flatbottnade och lämpade att landas med dyningen direkt på sandstranden. De kom från de franska öarna Saint-Pierre et Miquelon vid

För 28 år sedan arbetade jag med mitt första indiska projekt. Föreningen Svalorna hade startat det i Madras. Det hela gick ut på att höja fattiga fiskares inkomster och därmed ge dem möjlighet till ekonomiskt oberoende från penningutlånare och lokala bossar. Medlet, tänkte man sig, skulle vara kooperativ organisering med statliga lån efter **Lord Curzons** modell från 1904, som var den lagligt stadfäst.

Med lånen köptes katamaraner. En katamaran består av fem-sex sammanbundna

stockar, yxade till en skålad flotte, avsmalnande och uppåtböjd i båda ändar. Den hålls ihop med rep. Därav tamilnamnet *kātu-máram* (av *kātu*=sammanbundet och *máram*=trä. Namnet har av de koloniala erövrarna förts till oss, och kommit att beteckna något helt annat i båtväg.)

Det kooperativa företaget gick snart om intet, eftersom den formen av kreditkooperativ vid det laget utvecklats till ett sätt att plocka pengar av staten och helt saknade innehåll, eftersom demokratisk tradition fattades.

Namnet Madras lika ursprungligt som Chennai

Hur blev *kātu-máram* till katamaran? Kanske var det fransmän som konkurrerade lokalt med britterna, och i några år fram tills 1749 helt behärskade Madras, som också förde namnet katamaran till Europa – fast med tonvikten på sista stavelsen, på franskt vis.

Samma beroende av penningutlånare som ingett oss i biståndsorganisationen Svalorna tanken att starta vårt fiskeriprojekt kan ligga bakom bakom själva namnet Madrás, som länge bars av den stad som nu är Indiens fjärde i storlek och dessutom av många ansedd som dess kulturhuvudstad.

Portugiserna kom till denna kust 1520

och anlade en koloni. Bland dem fanns en rik finansfamilj med namnet **Madéro**. Denna lånade ut pengar till folk i de fem fiskebyar som fanns i området. Senare lånade man även ut pengar till britterna.

Skuldsättning ger kontroll. Och troligen refererade byborna till Madéro när de via tolkar gav information till fransmän och briter. Med franskt uttal flyttades säkert tonvikten till sista stavelsen. Madéros blir Madrós, och i den positionen är steget kort mellan o och a.

Namnet är i varje fall lika ursprungligt som Chénnai, vilket är en del av namnet på en annan inflyttad finansfamilj, telugutalande och från Andhra Pradesh.

Dagens tamilska nationalism kan alltså ha huggit i sten då namnet Madras byttes mot Chennai.

Ola Friholt

Fotnot: Resonemanget om Madras och Chennai bygger på samtal med historikern **S Muthaiah**, författare till flera böcker om Madras. Muthaiah hade för övrigt föredragit att staden döpts om till Mayilapur, efter Pallava-rikets andra ex-porthamn jämte Mahabalipuram. Mayilapur ligger i dag innanför storstaden Chennais södra gräns, och är tusen år äldre. Tala om ursprunglighet!

glasfiberbåten. Kanske blir dessa kvar sedan flottan i bakgrunden ödelagt fisket.

Newfoundland.

Vid slutet av 1970 kom jag till samma slutsats som min isländske föregångare. Våra båtar skänktes senare till några intresserade fiskare söderut. De tiotusentals katamaranfiskarna i Madras fortsatte som förr. En nymodighet hade dock börjat synas i vattnen kring staden: Ett fåtal trålare av trä, runt 30 fot långa började fiska räkor för export.

Nyligen avslutade jag min elfte vistelse i Madras, som numera heter Chennai, i linje med önskan att återuppväcka den förkoloniala identiteten som allt oftare uttrycks i dag. Jag hann tillbringa några dagar i fiskehamnen och samtalade med representanter för CITU, som organiserar flertalet fiskare fackligt.

Den strand där jag arbetade 1970 var 100 meter bred och hade flerdubbla rader av palmbladshyddor med tiotusentals invånare. För cirka 10 år sedan vräkte monsunens jättevägor mot land och hela stranden eroderades bort, och med den vartenda hus... Av mina tolv fiskare fanns inte en enda kvar i livet i dag. En livstid för en fattig indier har en helt annan innebörd än för oss.

Utvecklingens gång

Men den utveckling som vi inte lyckades påskynda har nu malt sin långsamma kvorn. Den manifesteras av en gigantisk ellipsformad pir av sprängsten. Piren omsluter den nya fiskehamnen. Där finns bara ett fåtal katamaraner, mestadels försedda med utombordsmotor, på den sandstrand som är kvar. Huvudintrycket ger den 200 meter långa stenkajen där en armada av färggranna trålare och garnfiskebåtar ligger förtöjda, de flesta i storleken 40 fot och med 400 hästkrafters dieselmotorer. Av

dem finns det 1 200 stycken. Dessutom finns tre mindre båttyper: De gamla 30-fots-trålarna; en något mindre odäckt garnfiskebåt av trä samt en glasfiberbåt stor som en katamaran och med liknande form och utombordsmotor. Den sistnämnda är i dag lönsam att använda för fiske med krok långt ute på kontinentalsluttningen, där de stora båtarna går på uppemot hundra meters djup.

Kajen och båtarna sjuder av liv och rörelse. Tiderna har sannerligen förändrats. Men på fler sätt än detta. Sedan några år är fisken nästan slut i vattnen kring Chennai. Fiskeflottan tvingas göra veckolånga turer norrut till fiskevattnen utanför nästa indiska delstat, Andhra Pradesh. Varje delstat har sin egen fiskepolitik, och fiskarna från TamilNadu avvisas om de upptäcks. Det kan gå hett till. Handgemäng är vanligt.

Fisket är i allmänhet helt fritt från regler. Inga minimimått på maskor i trålar och bottengarn är fastställda. Varje skeppare väljer maskstorlek efter egen bedömning. Utfiskningen accelererar. Men än så länge gör fiskeflottan goda vinster. Vattenföreningar kan också spela en roll i den minskade fisktillgången. En varningssignal kom i slutet av oktober förra året då hela fiskeflottan i Mangalore på västkusten återvände till hamn utan att ha fått någon fångst alls.

Det internationella fiskeriutvecklingsprojekt som kallades BOB, Bay of Bengal, hade tidigare ett kontor i Chennai. Men inte nu längre.

Det är som hemma i Bohuslän: Alla vet, men inget händer!

Ola Friholt

text och foto

Kongresspartiet förespåkar var tredje damernas till parlamentet

Indien är kasttillhörighet fortfarande den viktigaste sociala indelningen. Kast betyder mer än kön, utbildning eller religion. Ett förslag om att reservera en tredjedel av platserna i parlamentet till kvinnor har därför utökats till att även gälla dem som diskrimineras på grund av kast.

– Vi får inte se Indien som ett land indelat i snäva segment, men vi kan inte heller önska bort den sociala verklighet som har format vårt land i århundraden och som fortsätter att göra det, sade **Sonia Gandhi**, ledare för Kongresspartiet, till kvinnorna inom hennes parti nyligen.

Det mäktiga Kongresspartiet har nu tagit ett initiativ mot utestängning på grund av kast genom att stödja kvotering av människor ur de lägre kasterna till parlamentet. Det finns redan ett förslag om att 33 procent av de 543 platserna i parlamentet, som tillsätts genom direktval, skall reserveras för kvinnor. Den nya kvoten för låga kaster föreslås rymmas inom de 33 procenten.

I Indien reserveras 17 procent av platserna i det lagstiftande underhuset i parlamentet till lågkastiga och stamfolk. De tilldelas särskilda valkretsar. Men planer på att få in fler daliter och fler kvinnor finns. Sonia Gandhi hoppas kunna bryta det dödläge som uppstått kring det tre år gamla förslaget att en tredjedel av de 543 platserna i Lok Sabha, underhuset, skall reserveras för kvinnor.

Kongresspartiet såg nyligen till att kvinnor hamnar på sex av partiets 22 platser. Gandhis kongressparti verkar vara på väg tillbaka till toppen.

Om lagförslaget går igenom kommer det drastiskt att förändra nästa Lok Saba. I dag är 43 av parlamentsledamöterna kvinnor. Med den nya lagen skulle de bli 181. Trots att de är få till antalet har kvinnorna i parlamentet, med Gandhi i spetsen, stort inflytande över det styrande partiet BJP.

BJP:s närmast allierade, the Trinamul Congress i Västbengalen och AIADMK i Tamil Nadu leds av kvinnor som har visat sig vara mycket principfasta i förhandlingar med det patriarkaliska hindu-nationalistiska BJP.

AIADMK:s ledare, **Jayaraman Jayalalitha**, vars parti kontrollerar 28 parlamentsledamöter från Tamil Nadu har sagt att hon stödjer förslaget och hon uppmanar BJP att likaledes stödja det.

Dev Raj/IPS

Hinduiska talibaner bakom illdåd mot Indiens kristna

Det är bara ett år sedan en koalition starkt dominerad av hinduhögern tog över makten i Indien men redan nu syns blödande sår i nationens sekulära system.

Nedbrända kyrkor och missionskolor, blodiga attacker mot präster och nunnor gav många en tankeställare under julhelgen och mindre än en månad senare chockades hela världen av det barbariska dådet i byn Manoharpur i delstaten Orissa då religiösa huliganer brände den australiske missionären **Graham Staines** och hans två minderåriga söner till döds instängda i en jeep.

Hinduismen har fått egna talibaner på halsen.

New Delhis extremister utgörs av hinduhögerns mäktiga svans av fascistiska ultranationalister som efter många år av paria-status nu söker genomdriva sitt självpåtaga mandat att "indianisera" nationens religiösa minoriteter under en "gemensam hinduisk kultur".

Dagens kaotiska situation har sitt ursprung i gamla storhetsdrömmar och möjlighets närmast av det nitton månader långa undantagstillstånd som **Indira Gandhi** utlyste 1975 och som gjorde "anti-kongressism" till en avgörande faktor i indisk politik. Kampen mot dynastitänkandet, maktmissbruket och korruptionen gjorde den tidigare bespottade hinduhögern rumsren och vände upp och ned på hela den politiska scenen.

Gavs fullt spelrum

Galenskapens krafter gavs fullt spelrum då BJP, Bharatiya Janata Party (Indiska Folkets Parti), med sina systerorganisationer i den hindufundamentalistiska "familjen" *Sangh Parivar* – vari ingår paramilitära Rashtriya Swayamsevak Sangh, RSS, det "kulturella" Vishwa Hindu Parishad, VHP, och stormtrupperna i ungdomsorganisationen Bajrang Dal – i mitten av 1980-talet inledde den s k hinduväckelsen över hela landet.

Den 6 december 1992 rev tusentals fanatiker den 464 år gamla Babri-moskén i Ayodhya för att istället "återuppbygga" ett mytiskt tempel till guden Ramas ära. Dådet utlöste våldsamma oroligheter och i Bombay ställde den lokala hindu-dräggen i Shiv Sena-rörelsen till med en massaker på 700

Övergripenheten mot den kristna minoriteten i Indien har varit många det senaste halvåret. Något som India Today's skickliga tecknare Ravi Shankar illustrerade på detta vis.

muslimer. Samma krafter, nu i regeringsställning i delstaten, har avvisat den kritiska utredningen och vägrat att ställa någon av de sina till svars för illdåden.

Ny fiende identifierad

Två tunga skäl gör att hinduhögern nu känt sig nödd att identifiera en ny fiende.

BJP:s regeringsmakt är beroende av stöd från för närvarande 17 mindre partier och det innebär att man tvingats lätta på trycket mot muslimerna och istället skjuta sin sig på den kristna kyrkan och missionen som man ser som "förrädare".

– Kyrkan är oindisk, den går kolonialismens ärenden och lyssnar bara på Rom, säger **Ashok Singhal**, ledare för VHP, som till och med anklagat den för övrigt i Indien hyllade ekonomiprinstagaren **Amartya Sen** för att vara en "kyrkans femtekolonnare".

Lika viktigt är att man med angreppen på kyrkan också hoppas underminera **Sonia Gandhis** remarkabla återupplivande av det en gång döende kongresspartiet. Sonia är född i Italien, och trots 31 år i sitt nya hemland Indien är hon enligt BJP-ideologerna fortfarande en "utlänning" med allt vad det innebär i konspirationsteoriernas högborg på Ashok Road i New Delhi. Med förnyad kraft görs hon alltså till symbol för den "utländska hand" som svärmodern Indira så ofta använde som politiskt tillhygge mot sina kritiker.

Trots att premiärminister **A B Vajpayee** starkt tagit avstånd från attackerna mot de kristna så är det uppenbart att taktiken ema-

nerar just från BJP:s ledarskap. Sonia har lyckats med det mesta hon företagit sig sedan hon tog över konkursboendet medan hinduhögern förlorat både handlingsförmåga och trovärdighet under sin tid vid makten. Därför måste hon attackeras på alla nivåer och misskrediteringen av kyrkan som "kolonialismens lakej" är ett led i denna taktik.

Lksom tidigare i hetskampanjerna mot Islam så ställer man konverteringarna i fokus och anklagar missionärerna för att locka fattiga att överge sina hinduiska rötter för kristendomen.

Kyrkan ett hot

Genom att damma av det urgamla begreppet "ris-kristnad" så hoppas man ge hotbilden skarpare konturer.

Kanske känner hinduledarna sig också hotade. Men orsaken är då kyrkans sociala arbete och engagemang som ger samhällets minsta – lågkastiga, oberörbara och stamfolk – både hopp och människovärde. Många har flytt undan den kashierarki som alltid förtryckt dem för den jämställdhet som kyrkan utlovar och i bästa fall strävar efter.

Genom att identifiera en ny fiende hoppas hinduhögern kunna ena hinduerna bakom sig och trygga sin makt. Extremisternas våld har också ett annat syfte: De vill tvinga BJP:s ledning att återvända till sina fundamentalistiska rötter och förhindra att det under moderaten Vajpayees ledning utvecklas till "ett nytt dekadant kongressparti".

RSS, VHP, Bajrang Dal och ett tiotal andra grupperingar kan i flera avseenden jämföras med Islams talibanska rörelser.

Kunde ha undvikits

Tragedin i byn Manoharpur kunde dock undvikits om inrikesminister **L K Advani** sagt ifrån på ett tidigare stadium. Att uppvisa till religiöst våld är ett brott enligt indisk strafflag liksom förstörelse av statlig egendom. Inga åtgärder har vidtagits mot dem som förstört biografier, konstgallerier och kyrkor eller grävt upp cricketplaner för att sabotera testserien mot Pakistan. Shiv Senas generalissimo, **Bal Thackeray**, har i praktiken getts immunitet och tillåtits hetsa mot folkgrupper och minoriteter efter behag.

När Shiv Senas våldskampanj hotade testserien mot Pakistan så for Advani till Bombay (Mumbai) för att övertala Thac-

Fanatiska medlemmar i Bajrang Dal, som är Sangh Parivar-"familjens" (= den samlade hindufundamentalistiska rörelsen) mycket aktiva ungdomsorganisation.

FOTO: KRISHAN SAITH/INDIA TODAY

samlas upp här under ett banner av hat, som bottnar i deprivering, chauvinism och social alienering. Den bildades 1984 för att mobilisera ungdom för Ayodhya-rörelsen och förbjöds under två år efter rivningen av Babri-moskén.

Det bestialiska mordet på Graham Staines och hans söner har inte lett till eftertanke i leden. Tvärtom, ledarna manar nu anhängarna att jaga ut missionärer och kristna ur Indien med motiveringen att hinduismen är hotad och att majoriteten av folket kan ha tvingats konvertera redan inom 25-30 år.

Okontrollerbar kraft

Ännu en gång talar man också om att "befria templet som konverterats av muslimska härskare". Bakom den frasen och uttrycket "illegala konstruktioner" döljer sig 3.000 moskeer över hela landet, bl a de i Varanasi och Mathura, som påstås ha byggts ovanpå ruinerna av hindutempel som förstördes för 4-500 år sedan.

Bajrang Dal är på väg att bli en okontrollerbar kraft och kraven på ett förbud av rörelsen höjs nu i de flesta indiska tidningar. Men det räcker knappast för att stoppa vågen av anti-kristen propaganda som nu sprids också från olika håll inom BJP.

Advani, som är extremisternas kandidat som nästa premiärminister, har offentligt försvarat Bajrang Dal, VHP och Shiv Sena.

– Jag har känt dem länge och vet att de inte har kontakter med kriminella, sa han efter ildådet i Manoharpur.

Hinduismen, som tills helt nyligen var en av världens mest toleranta religioner och livsfilosofier, har tagits över av fascisterna som hotar att utlösa en tragedi och göra slut på världens största demokrati.

keray att tygla sina stormtrupper. Spydigt har indiska massmedia undrat om han på liknande sätt skulle ha åkt till Gyllene Templet i Amritsar 1982 för att förmå sikhseparatisten **Sant Bhindranwale** att stoppa sin kampanj för en bojkott av Asian Games i New Delhi.

Advani skyller mycket av Indiens problem på att landet under kongresspartiets

regeringstid blev till en "mjuk stat". Själv utövar han och BJP en bisarr selektiv mjukhet som lett till fortsatta militära övergrepp mot islamska extremister i Kashmir och skapandet av en ny moral- och smakpolis i talibansk anda i storstäderna.

Bajrang Dal är en rörelse med huliganism som trosartikel. Allt slöder som stötts bort från andra hinduiska rörelser

Bo Gunnarsson

Bomber och granater

– pakistanska soldater som elavläsare!

Den pakistanska armén manipulerade politiken på 1950-talet; styrde landet på 60-talet; samexisterade hjälpligt med ett civilt styre på 70-talet tills man avslutade det hela med att hänga den folkvalde premiärministern. På 80-talet saboterade man demokratin, för att sedan dra i trådarna kring valen på 90-talet. Men nu 1999 gör armén någonting totalt annorlunda. Dess officerare och manskap läser av elmätare på order av överordnade som försöker hjälpa den civila regeringen att sköta landet mera kompetent och med större effektivitet.

Det är en glädjande utveckling. Arméledningen har till sist insett hur meningslöst det är att befinna sig i ett ständigt tillstånd av kallt krig med den sittande civila regeringen. Man verkar också ha nått fram till den välkomna slutsatsen att utifrån det usla säkerhetsläget i Pakistan kan futtiga ego-baserade sammandrabbningar mellan armén och civilisterna bara försvaga nationen.

Dessutom medverkar det till att utländska intressen får fotfäste för att utföra terroråd, om det så är i Karachi eller i Punjab. Så istället släpper man till den förhållandevis effektiva militärapparaten med manskap och allt för att vitalisera ekonomin. Syftet är dubbelt, å ena sidan att få ökad tillgång till medel till försvaret från inhemska källor, och för det andra att skapa en allmän atmosfär av välbefinnande som kan undanröja den nuvarande känslan av alienation och frustration.

Det innebär en kovändning jämfört med arméns tidigare roll som sabotör eller skiljedomare eller manipulerande kraft. Man försöker bli mer än en välmenande supporter, hjälpare eller uppbackare till den civila regeringen. Denna behöver nämligen all hjälp den kan få. När det gäller den kritiska frågan om lag och ordning gör premiärminister **Nawaz Sharif** inte bra ifrån sig. I oktober förra året exploderade en bomb utanför en idrottsarena i Karachi där Sharif talade på ett massmöte. Explosionen bar med sig det symboliska budskapet att de som håller staden som gisslan har blivit förhärdade. Sedan nu i januari när en tidsinställd bomb sprängde bron på vilken Sharif skulle ha färdats på 40 minuter senare, nära hans hemstad i Punjab. Någon kastade en rysktillverkad sprängladdning in i en småskola och skadade 17 barn. Och i ett fall av sekteristiskt dödande sköts 17 shiamuslimer ihjäl i södra delen av provinsen Punjab.

Regeringen har lagt skulden för alla

våldsdåden på MQM, *Muttahida Qaumi Movement*, ett parti bestående av urdu-talande och med bas i de urbana delarna av Sindh-provinsen, där Pakistans enda hamnstad Karachi är belägen. Enligt myndigheterna är dåden MQM:s reaktion på Sharif-regeringens beslut att upplösa provinsparlamentet i Sindh och inrätta särskilda militärdomstolar för att rannsaka terrorister. Två terrorister har hittills dömts till hängning av dessa domstolar. Men regeringens beslut att upphäva det demokratiska styret i Sindh-provinsen har ifrågasatts också av ledamöterna i provinsparlamentet, som gemensamt hävdade sin rätt att få sammanträda i parlamentet, och trots hårda administrativa påbud från guvernörens sida också lyckades att församlas.

Sharif-regeringens beslut bestreds även i Högsta domstolen av MQM, och vice talmannen i Sindh-parlamentet protesterade också till samma domstol mot guvernörens missbruk av sin ställning när han upplöste parlamentsförhandlingarna.

När oppositionspartierna såg att regeringen hamnat i trubbel gick också de ut offentligt och utmanade till strid. Jamaat-e-Islami, ett välorganiserat högerinriktat religiöst politiskt parti, arrangerade en sammankomst i Islamabad som i deltagarantal blev en uppvisning av politisk kraft. I många år har Jamaat varit berömt för sin

överlägsna organisationsförmåga, men tvivel har hela tiden funnits kring partiets förmåga att växa och utvidga skaran av anhängare. Partiets ledare **Qazi Hussain Ahmad** bildade inför de förra valen Pakistan Islamic Front, PIF, men uppbyggde endast ett genant lågt röstantal. De inom Jamaat som inte helt och hållet höll med om Qazi Hussain Ahmads strategi att förvandla Jamaat från en i huvudsak religiös organisation med reformistiska prententioner till ett renodlat politiskt parti kände sig stärkta i sin uppfattning. Kanske var det inte i enlighet med Jamaat-e-Islamis karaktär, så löd deras argument, att blanda sig alltför djupt in i politiken, som i bästa fall utgörs av smutsiga affärer. Och kanske kunde Jamaat-e-Islami klara sig utan Ahmads program.

Men Qazi Hussain och hans agenda överlevde båda partiets valnederlag. Valen 1997 kom sedan alltför snabbt för att passa Jamaat, och bakom partiets beslut om valbojkott låg det faktum att partiets högsta ledning var osäker på hur det skulle gå för partiet om man inte valde att alliera sig med någon av de dominerande politiska partierna.

Qazi Hussain Ahmads experiment att förändra Jamaats profil och modifiera en del av partiets grundläggande principer skulle inte kunna fortgå om man led ännu ett nederlag i valen.

HD i Pakistan vässar klorna

Högsta domstolen i Pakistan förklarade i mitten av februari att de militärdomstolar som regeringen etablerat för att bekämpa terrorism strider mot konstitutionen. Beskedet som visar att domstolen nu bestämt sig för att hävda sin funktion som konstitutionens beskyddare mottogs med glädje av journalistfacken. Flera journalistföreningar kämpar även i egen sak i Högsta domstolen mot **Nawaz Sharifs** regerings försök att belägga pressen i landet med munkorg. Konflikten har lett till en konfrontation mellan myndigheterna och lan-

dets största tidningsgrupp, *Jang*.

Samtidigt som regeringen efter omfattande kritik backat och återgett tidningsgruppen tillgång till bankkonton och lager av tryckpapper som tidigare konfiskerats. Där emot har inte ett uppviglingsmål mot Janggruppens ägare **Shakilur Rahman** och mot redaktörerna för de båda tidningarna *Aman* och *Parcham* lagts ned. Målet togs upp sedan de båda tidningarna hade publicerat en annons för mohajir-partiet MQM. Regeringen ansåg att annonsen var antinationell.

Journalister i alla större städer, inklusive Peshawar, Multan och Hyderabad genomförde i februari

symboliska hungerstrejker på uppmaning från den nyligen bildade Kommittén för en fri press i Lahore. Alla politiska partier i Pakistan, utom det styrande Muslim League, har öppet stöttat kampanjen för pressfrihet och kravet på avskaffande av statens kontroll över de etermedierna, som för tillfället är regeringens språkrör, enligt den förra premiärministern Benazir Bhutto.

Regeringen har använt sin absoluta kontroll över etermedierna för att tysta politiska motståndare och även artister som den kallar antinationella, till exempel Pakistans mest kända rockband Junoon.

Beena Sarwar/IPS

Om man ser i backspegeln var det ett klokt beslut att bojkotta valen. Genom att Jamaat stod utanför valkampen, som visade sig bli mycket ensidig, behöll man ett visst politiskt inflytande – något de partier som deltog, exempelvis PPP, förlorade fullständigt. Därefter har Jamaat gång på gång demonstrerat sin styrka som politiskt parti, och dess massmöte i Islamabad, i vilket 300 000 människor deltog, var lika mycket ett inslag i den strävan som ett försök att ytterligare besvåra regeringen.

Sharif-regeringens reaktion på sådana politiska utmaningar har hittills varit att öka den egna retoriken. Premiärministern höll nyligen ett tal vid Chagai Hills, platsen där Pakistan sprängde sina kärnvapenladdningar i maj förra året, där han påstod att efter de sex kärnvapensprängningarna är allt bra i landet, och allting hade ställts till rätta..

Bombastiska påståenden

Detta är typiskt för regeringens ståndfasta tendens att med hög röst skrika ut slagord, fyllda av bombastiska påståenden. Om det så handlar om utbildning, vetenskaplig och teknologisk utveckling, familjeplanering, kulturens blomstring, ekonomiska framsteg eller lag och ordning så finns det ett aldrig sinande förråd av glada slogans, som nästan når upp till favoritämnet, varje politikerns framhävande av hur just han offrat sitt liv för fosterlandet. Att dessa paroller ännu grasserar och genljuder är ett bevis för deras livskraft. De har hållit sig ända sedan landets självständighet 1947, och deras popularitet är lika stor i dag som före det katastrofala nederlaget 1971, då Pakistan höggs mitt itu av Indien och ett nytt land – Bangladesh – skapades.

Men detta har inte löst regeringens problem. I början av januari beslutade Högsta domstolen om uppskov med avrättningarna, som militärdomstolarna i Karachi beslutat om, och att återupprätta det suspenderade Sindh-parlamentet. Flertalet bedömare anser att det är ett försök av domarna att tvätta bort intrycket att landets högsta jurister sitter i knät på Nawaz Sharif-regeringen. Införandet av militärdomstolar och de allvarliga rättsliga och humanitära frågetecken som de snabbt beslutade avrättningarna väckte skänkte domarna ett lämpligt tillfälle att undanröja allmänhetens negativa bild av dem. Klokt och förståndigt begagnade man sig av möjligheten.

Sharif-regeringens problem verkar alltså fortsätta, oavsett den hjälp man får av armén.

Syed Talat Hussain

ÖVERSÄTTNING: LARS EKLUND

Annorlunda konferensbild! Arne Fjørtoft, generalsekreterare i WorldView International i samtal med jain-ledaren Acharya Mahaprajna och däremellan ett av Mahatma Gandhis barnbarn.

FOTO: CHRISTIAN RANHEIM

Kameler, Gandhi och mänskliga rättigheter

I den lilla ökenbyn Sardahrsahar i indiska delstaten Rajasthan ägde i november 1998 rum en internationell konferens med det klingande namnet "Anuvrat and World Peace". Den norska människorättsorganisationen *Worldview Rights* hade, i samarbete med indiska kolleger på *Jain Vishva Bharati Institute* och *Tulsi Peace Foundation*, samlat en rad internationella gäster för att diskutera teman som konfliktlösning i södra Asien, etniska konflikter, religion som konfliktskapare, kärnvapenrustning samt den indiska ickevåldsmodellen.

Det var en sömnig ökenby som tog emot internationella politiker, akademiker och organisationsmedlemmar en lördagmorgon i november. Efter en lång dammig och inte minst skumpig resa på indiska landsvägar inkvarterades de 154 delegaterna i privata hem hos Sardahrsahar-familjer. Byn har aldrig tidigare invaderats av turister, vilket inneburit att ingen funnit mödan värd att bygga hotell eller vårdshus.

Sopande jainistmunkar

För att göra det hela ännu mera exotiskt arrangerades konferensen samtidigt som jain-sekten Anuvrat firade 50-årsjubileum i samma by. Det medförde att Sardahrsahars gator fylldes av munkar och nunnor i vita dräkter, med munbindlar och sopkvastar. Deras klädedräkt och utrustning är en följd av deras strävan efter att leva i enlighet med sin ickevåldsfilosofi. Munkarna får inte heller färdas annat än till

fots, och de håller sig till en strikt vegetarisk kost.

Med inledningstal av Anuvrats överhuvud, **Hans Helighet Acharya Mahaprajna**, och i övrigt deltagare från länder som Norge, Sverige, Israel, Sydafrika, Filippinerna, Sri Lanka, Tibet och Indien var det som upplagt för en gigantisk kulturchock.

Det visade sig dock att resultatet blev det rakt motsatta. Inlägg på hög sakkunnig nivå av bland andra **Margot Wallström**, ordföranden för den sydafrikanska Sanningskommissionen Dumisa Nzebesa och den unge politikern **Desainaike** från Sri Lanka bidrog till ett viktigt internationellt perspektiv på diskussionerna. De indiska deltagarnas erfarenheter av ickevåld och med utgångspunkt från **Mahatma Gandhis Satyagraha** blev inte en motpol, utan integrerades istället på ett positivt sätt i debatten. Ett av de teman som engagerade mest var huruvida konfliktlösning är avhängig en rättslig uppgörelse i efterhand. Med deltagare från Tibet, Sydafrika, Israel och Sri Lanka blev ämnet väl genomlyst.

Experimentet i Rajasthanens öken var utan tvekan framgångsrikt. Bland sanddynner, dansande påfåglar och lokala maträtter knöts kontakter och förmedlades nya impulser. Västerländska synpunkter och indisk filosofi diskuterades gemensamt, och lade grunden till ett fortsatt utbyte av erfarenheter mellan de olika ländernas organisationer.

Christian Ranheim

Amartya Sen går i Tagores fotspår

Amartya Sen (1998 års mottagare av ekonomipriset till Alfred Nobels minne) är som bekant inte den första bengal som uppmärksammats i Nobelprissammanhang. Redan för 85 år sedan tilldelades **Rabindranath Tagore** litteraturpriset. Med tanke på Bengalens storlek och pris-tagarnas olikartade verksamhetsområden kan det tyckas osannolikt att de skulle ha särskilt mycket gemensamt.

Det faktum att Tagore fick litteraturpriset 1913 torde emellertid haft en högst avgörande inverkan på Sens utveckling som tänkare och människa. Man skulle faktiskt kunna säga att ekonomen Sen bedrivit sin internationella forskning i den nationalistiska poeten Tagores anda. Men för att detta ska bli meningsfullt krävs en viss uppluckring av de sedvanliga gränserna mellan vetenskap och poesi, internationalism och nationalism samt mellan upplysning och romantik.

I den mån Tagore överhuvudtaget uppmärksammats i väst har han i regel betraktats som "traditionellt indisk", med romantiska och andliga förtecken. Denna bild bortser helt från upplysnings-aspekterna av Tagores tänkande. Tagores universalistiska förnuftsreligion var till exempel starkt påverkad av den så kallade Brahma Samaj-rörelsen, som grundades i Calcutta 1828. Rabindranath Tagores far, **Devendranath Tagore**, var en av rörelsens ledande företrädare. Brahma Samaj – som bland annat arbetade för en rad sociala reformer och starkt vände sig mot såväl kastväsendet som olika former av bilddyrkan – har av **Nirad C Chaudhuri** träffsäkert karakteriserats som "hinduisk protestantism".

Intresse för pedagogik

Precis som hos romantikern och upplysningsmannen **Rousseau** förenas hos Tagore "den ensamme vandrarens drömmier" med ett starkt intresse för pedagogik och

Sens prispengar går till stiftelse för utbildning i Indien och Bangladesh

□ 1998 års Nobelpristagare i ekonomi, Amartya Sen, förklarade under sin triumffärd genom Indien och Bangladesh i december att han tänker använda prispengarna till välgörande ändamål. Detta genom att skapa en stiftelse som skall satsa på utbildning och hälsovård i såväl Indien som Bangladesh.

– Med tanke på de enorma problem som finns kan en sådan här stiftelse kanske inte göra så stor skillnad, men man måste försöka göra det man kan, förklarade Sen.

Undervisningen pågår än i dag enligt den pedagogik som Rabindranath Tagore införde på friluftsuniversitetet i Santiniketan, som grundades för prispengarna från litteraturpriset 1913. Amartya Sens rötter finns i Santiniketan.

FOTO: LARS EKLUND

utbildningsfrågor. Merparten av de ökade inkomster som följde med Nobelpriset spenderade till exempel Tagore på Santiniketan, den berömda skola han byggde upp på behörigt avstånd från storstaden Calcutta.

Detta skulle få avgörande betydelse för Amartya Sen, vars morfar – känd sanskritexpert – var en av Tagores nära vänner och medarbetare på Santiniketan. Som redan påpekats i SYDASIEN 4/98 är Amartya Sen "döpt" av Rabindranath Tagore och uppvuxen på Santiniketan. Av större intresse är emellertid det sätt på vilket Sen fortsatt att verka i Tagores anda.

Individens valfrihet

Socialliberalen Sen lägger stor vikt vid individens valfrihet. Det faktiska värdet av denna valfrihet är dock helt beroende av individens förmåga att välja, dvs av det Sen kallar *capability*. Staten kan, inte minst genom att erbjuda bra utbildningsmöjligheter, bidra till att höja den enskilde individens *capability*-nivå på ett sätt som vidgar individens handlingsutrymme. Detta, att befrämja individens möjlighet att förverkliga sin universella potential, var också ett av Santiniketans främsta mål.

Amartya Sen skrev själv en mycket intierad artikel om Tagore med anledning av 50-års jubiléet av Indiens självständighet ("Tagore and his India", New York Review of Books, 26 juni 1997. Hela artikeln finns tillgänglig på <http://www.nybooks.com>).

Enligt Sen, som här stödjer sig på **Isaiah Berlin**, grundas Tagores nationalism i hög grad på tanken att såväl individer som kollektiv har ett starkt behov av att bli socialt erkända.

Tagore blev något av en personifikation av "det bengaliska" och han motsatte sig bestämt de brittiska kolonialmyndigheter-

nas försök att dela området i en västlig och en östlig del, som skulle domineras av hinduer respektive muslimer. 1947, sex år efter Tagores död, kom emellertid gränsen mellan det självständiga Indien och Östpakistan att gå just genom Bengalen. I Indien valdes en av Tagores sånger till nationalhymn och sedan 1971, då Bangladesh frigjorde sig från Pakistan, har även invånarna i den andra delen av Bengalen en nationalsång skriven av Tagore. På så sätt kom Tagore att bli något av nationalhelgon på båda sidor om den gräns han själv motsatte sig.

Fjärran från "hindunationalism"

Tagores nationalism grundas inte på ett inskränkt "vi-dom" tänkande och har ingenting att göra med den så kallade "hindunationalism" som nu plågar Indien. Rabindranath Tagore hade snarare en utpräglad känsla för hur olika kulturer under historiens gång flutit samman liksom de väldiga floderna i det bengaliska deltalandskapet. Han betraktade sin egen familj som en produkt av sammanflödet mellan västerländsk, hinduisk och islamisk kultur.

Det nationella har alltså sin särart, men är ändå alltid del av en större enhet. Denna tanke kommer till uttryck i ett välkänt Tagore-stycke som omvandlats till svensk språkdräkt av Folke Isaksson:

"Jag har rest runt hela världen för att se floder och berg, och jag har gjort av med en hel del pengar. Jag har gjort allt möjligt, jag har sett allting, men jag glömde att utanför mitt hus betrakta en daggdroppe på ett litet grässtrå, en daggdroppe som i sin buktiga yta återspeglar hela det universum som omger oss".

I Isaiah Berlins efterföljd talar Sen om Tagores nationalism som en gyllene medelväg mellan gränslös kosmopolitism och ett överdrivet romantiskt fasthållande vid

det förflutna. **Mahatma Gandhi** brukar inte sällan förknippas med den senare vägen. Tagores medelväg innebar också att han var mycket kritisk mot västerländsk imperialism, utan att han för den sakens skull förkastade hela den västerländska civilisationen. I den mån demokratin är en produkt av västerländsk civilisation återkommer ett liknade selektivt bejakande av det västerländska hos Amartya Sen.

Demokratin avgörande

En av Sens centrala tankar är nämligen att en fungerande demokrati är av helt avgörande betydelse för att undvika svältkatastrofer. Enligt Sen finns det knappast något historiskt exempel på att svält brutit ut i ett land med fullständig yttrandefrihet och en aktiv opposition. I demokratiska system tycks hjälpen med andra ord nå fram i tid.

I förlängningen innebär detta att politisk universalism och kulturell mångfald nog bör hållas isär så till vida att det ena aldrig helt får underordnas det andra. Om inte denna känsliga balans upprätthålls hotar å ena sidan kulturell universalism och å andra sidan "asiatisk demokrati" eller någon annan typ av relativiserad demokrati.

Det finns alltså starka band – en vännerenskap, anda eller kultur – som förenar individerna Rabindranath Tagore och Amartya Sen. Men än viktigare är de band som förenar familjerna Tagore och Sen med många andra bengaliska familjer eller patrilineära släktskapsgrupper. I detta sammanhang bör filmaren **Satyajit Ray**, den bengaliska kulturpersonlighet som vid sidan om Tagore förmodligen är mest känd i väst, och hans familj nämnas. Satyajit Rays far – poeten, författaren och målaren **Sukumar Ray** – stod Rabindranath Tagore mycket nära. Båda familjerna tillhörde Brahmo Samaj. Satyajit Ray, med ett förflutet på Santiniketan, har också filmatiserat ett flertal av Tagores berättelser.

Det finns på bengali ett speciellt begrepp, *gharana*, som syftar på den musikaliska förmåga eller disposition som inom vissa familjer tycks förfinas från generation till generation. Begreppet används ofta i en vidare mening som inkluderar konstnärlig och intellektuell förmåga. Mer substantiellt uttryckt handlar det om en slags patrilineärt överförbar genialitet. Bland medelklasskonsumenterna av bengalisk kultur tycks det finnas ett starkt begär att tillägna sig en del av denna "mystiska" kraft, som kultureliten utstrålar.

Sedan Satyajit Rays bortgång, 1992, har den bengaliska medelklassen saknat en naturlig hjälte. Många vill nu överföra hjälteglorian till Amartya Sen. Enligt indisk press har åtminstone andelen bengaliska småpojkar som döps till Amartya ökat dramatiskt på senare tid.

Jan Johansson

Gudinnor styr indisk kvinnobild

EVA HELLMAN: Hinduiska gudinnor och kvinnor – en introduktion

Nya Doxa, 1998

Vilken roll spelar egentligen gamla religiösa föreställningar i dagens samhällen? Går det att skönja hur tankarna bakom gudavärlden styr vår vardag? Är det till och med så att det finns en parallellitet mellan gudarnas karaktär och människors villkor? Kvinnan i Islam har debatterats rätt grundligt de senaste åren, medan situationen för hinduiska kvinnor är mer okänd på våra breddgrader.

Eva Hellman disputerade för några år sedan på en avhandling i religionshistoria om hindufundamentalismen, där hon presenterade en av de grupper som ingår i beteckningen *Hindutva*, den intoleranta hinduismen, ingående. Nu kommer *Hinduiska gudinnor och kvinnor – en introduktion*. En bok som bara är på 80 sidor, är lättillgänglig, välstrukturerad och problematiserar invanda begrepp. I bokens första del ges korta men ändå tillräckligt fylliga presentationer av de hinduiska gudinnorna.

Eva Hellman beskriver deras karaktärer och attribut. Trots att de grundligt skiljer sig sinsemellan – några är blodtörstig

hämndlystna och andra väna moderstyper – så har de ändå vissa saker gemensamt. I bokens andra del lyfter Eva Hellman fram hur en gammal gudavärld styr samtida könsroller. Kvinnans villkorlösa beroende av en man är en sådan sak. Endast underordnad en manlig gudom kan gudinnans egenskaper bli lyckobringande. Mannen måste reglera och kontrollera de kvinnliga aspekterna för att kaos skall undvikas.

I boken tas upp konstruktionen av gudinnor och kvinnor som, visar det sig, vilar på samma grundsyn. Gudinnorna utgör projicerade ideal som den indiska kvinnan har att förhålla sig till. Vilket genomslag har egentligen den hinduiska kanon på det samtida Indien? Rätt genomgripande, måste svaret bli. Allra helst nu då ett hindufundamentalistiskt parti styr Indien tydliggörs den officiellt ideala kvinnobilden.

Samhällssynen vilar på myter och den hinduiska kanon tas som intäkt för ett genuint manssamhälle. Hellman skriver om hur kvinnor och gudinnor har att finna sig i att männen alltid och ytterst styr historiskt och i dag. Boken är kunnigt skriven, och initierar en rad intressanta frågeställningar.

Thomas Rudvald

Opretentiöst av Gita Mehta

GITA MEHTA Klättra och kana, en personlig skildring av det moderna Indien

Wahlström & Widstrand, 1998

Gita Mehta är uppvuxen i en välbeställd familj från Delhi och har gjort sig känt som en duktig och ofta ifrågasättande journalist och filmare. Hon är lika snar att kritisera bristande strukturer och politisk inkompetens i Indien som västs schablonmässiga sätt att popularisera och reducera innebörden i indiska begrepp. Många indiska termer är i omlopp utan att vi i väst lyckas omfatta deras egentliga innehåll, exempelvis *karma*, *yoga* och *guru*. När vi misstolkar dessa ord skapar vi en ny, och trängre betydelse av dem, enligt Gita Mehta.

Genom att skildra några ganska opretentiösa familjehändelser under det gångna halvseklekt lyckas Gita Mehta fånga upp mycket av vad som hänt sedan britterna lämnade Indien, och den hett eftertraktade självständigheten äntligen förverkligades.

Istället för svepande och tröttnande historielektioner väljer hon att göra få nedslag med personlig ton. Med tanke på att det är ett land med många kulturer och att den indiska historien är så mångfacetterad och spreter åt alla upptänkliga håll är det ett

klokt förhållningssätt. *Klättra och kana* består av ett antal separata kapitel som snarast utgör fragmentariska inblickar ur väsensskilda perspektiv.

Indien, denna gigantiska stat som rymmer en miljard människor bjuder på halsbrytande paradoxer: samtidigt som fem miljoner studenter årligen utexamineras vid landets universitet kan halva befolkningen inte läsa; ickevåld och besinningslös fundamentalism lever sida vid sida liksom matbrist och satelliter och avancerad forskning i datorelektronik och lantarbete-re fjättrade i livslångt skuldslaveri.

Medan nyutexaminerade engelsktalande studenter tar välbetalda tjänster utomlands gnager sig korruptionen allt djupare in i landets själ, påpekar Gita Mehta. Hon påminnelser om dunkla politiska intriger i den indiska maktens utövning som inte tål dagsljus, utan att försöka ge några heltäckande sanningar.

Allt är dock inte hopplöst. Miljöförorsaken och kvinnornas kamp för dragligare liv är exempel på att Indien ändock är på gång, även om målen är båda avlägsna och nära.

Klättra och kana är en gammal indisk lek som också illustrerar Indiens femtio år av brokig självständighet. Översättningen är gjord av **Tomas Andersson**.

Thomas Rudvald

Anjana Appachana presenterar sex kvinnoöden

ANJANA APPACHANA:
Listening now

Random House

Kärlek, svek och övergivenhet. Laddade hemligheter som gradvis avslöjas. Uppgörelse på uppgörelse och tårar. Trots dessa ingredienser blir *Listening now*, Anjana Appachanas andra bok, faktiskt aldrig någon såpa.

På drygt 500 sidor berättas huvudpersonen Padmas historia av henne själv och fem andra kvinnor – hennes tolvåriga dotter Mallika, väninnorna Anu och Madhu, storasyster Shanta och mamman. Samtidigt är det inte bara en fråga om Padmas historia utan om alla de sex kvinnornas historia på en gång.

Något utdraget, ja – inte minst dialogpartierna. Men samtidigt är *Listening now* en historia som berättas med en inkännande, nästan förkrossande intensitet. Somliga scener får läsaren att formligen tappa andan.

Miljön är Delhis medelklass och romanen en uppgörelse med det bottenlösa förakt som degraderar indiska kvinnor till tjänare åt män, söner och svärmor. Anjana Appachana pekar på arrangerade äktenskap och sexuella övergrepp men också på hur den äldre generationens kvinnor skickligt använder tystnad och skenbar undergivenhet som maktmedel.

Svårast att hantera förtrycket har förstås kvinnor som inte klarar av att "spela spelet". Som vägrar att finna sig i mindre middagsportioner än deras bröder får, som vill delta i männens intellektuella diskussioner och som försöker finna läsro när små tyranniska söner pockar på uppmärksamhet.

Padma och hennes väninnor hör emellertid till en generation där det åtminstone finns en solidaritet kvinnorna emellan. Vad gäller män, så förekommer de knappt i romanen och det kvinnliga perspektivet är så konsekvent genomfört att männen framstår nästan som varelsor från en annan värld.

Listening now är skriven på förhållandevis lättläst engelska, men den avslutande ordlistan skulle behöva utvidgas. Anjana Appachana har tidigare publicerat novellsamlingen *Incantations and other stories* och finns representerad i den antologi med indisk prosa som **Salman Rushdie** redigerade häromåret.

Anders Sjöbohm

Indo-engelsk författarpionjär möttes av förakt från alla håll

KRUPABAI SATTHIANADHAN:
Saguna. The first autobiographical novel in English by an Indian woman. Edited by Chandani Lokugé

Oxford University Press, 1998

S*aguna* är namnet på den första självbiografiskt präglade roman som skrevs på engelska av en indisk kvinna. Den trycktes som följetong i en tidskrift i Madras och gavs ut i bokform först efter författarinnans död 1894.

Krupabai Saththianadhan blev inte mer än 32 år gammal men hann under sin korta livstid publicera en hel del artiklar och ytterligare en roman. Hon var också en av de första indiska kvinnor som genomgick högre utbildning, i hennes fall medicin, och startade själv bl a en skola för muslimska flickor.

Värd att återupptäckas

I en tid när indoengelska författare, inte minst kvinnliga sådana, vinner läsare världen över förtjänar pionjären Saththianadhan att återupptäckas. För övrigt är det inte bara henne det gäller – *Saguna* ingår i en serie om sju volymer med verk av indoengelska författarinnor från 1800-talets slut som Oxford University Press planerar att ge ut.

Redaktör för serien är **Chandani Lokugé**, som ursprungligen kommer från Sri Lanka och själv publicerat novellsamlingen *Moth and other stories* (1992) men som numera är universitetslärare i Australien. Av *Saguna* att döma är redigeringsarbetet i goda händer för här finns såväl en kort inledning om författarinnan som ett lite längre förord och dessutom en mycket omfattande notapparat.

Förvisso är *Saguna* på många sätt tidstypisk, inte minst genom en känslös stil med många utrop. Självaste drottning **Victoria** lär ha läst romanen och blivit så pass förtjust att hon frågade efter fler böcker av Saththianadhan.

Inte bara historiskt intresse

Det är inte svårt att förstå att drottningen föll för denna skrivande indiska undersäte vars engelska vittnade om påverkan från samtida brittiska stilideal. Därtill en hängiven, civilisationsinriktad kristen och med ett innehåll som kunde tolkas som uppbyggligt.

Men *Saguna* är inte bara av historiskt intresse. När jag läser den slås jag av hur full av liv romanen är. Den känns helt enkelt äkta. Dess yttre handling följer författarinnans biografi men knappast rätlinjigt –

många berättelser och scener är insprängda.

Det är svårt att inte känna sympati för huvudpersonen och hennes kamp för att i en tid av uppsplitande förändringar finna sig själv som indier, kristen och kvinna. Krupabai Saththianadhan var född i en brahminfamilj och hennes föräldrar tillhörde några av de allra första som tog det oerhörda steget att bli kristna.

Mitt i huvudhandlingen finns en gripande skildring av hur en barnbrud, i själva verket författarinnans mor, blir bortgift och tvingas slava för en sträng svärmor. Hennes make lägger först knappt märke till hennes existens och vi får snart veta varför – religiöst grubbel.

När han i hemlighet vunnits för kristendomen inser han att han måste bryta med hela sin traditionella miljö. Men hur handskas med den lilla flickhustrun, hur utsätta henne för så lite skam och lidande som möjligt? Genom att lämna henne? Eller genom att tvinga henne med sig och sedan försöka omvända henne?

Detta är bara en av de många passager där Saththianadhan med indignation tar till orda för de indiska kvinnornas rättigheter, låt vara på ett sätt som kolonialmakten knappast kan ha haft något att invända mot. Själv växer hon upp under en älskad äldre brors beskydd och får tack vare honom möjligheter att läsa och studera.

Redan som barn finner hon i naturen – som i romantisk efterföljd skildras som storslagen och besjälad – en bild för sin längtan efter frihet och oberoende:

"Ingenting tycktes mig för stort för att vågas; allt var i jättelik skala. Bergen långt borta hade nått upp till himlen. Varför inte! Jag kände att även jag skulle kunna bestiga den och nå den."

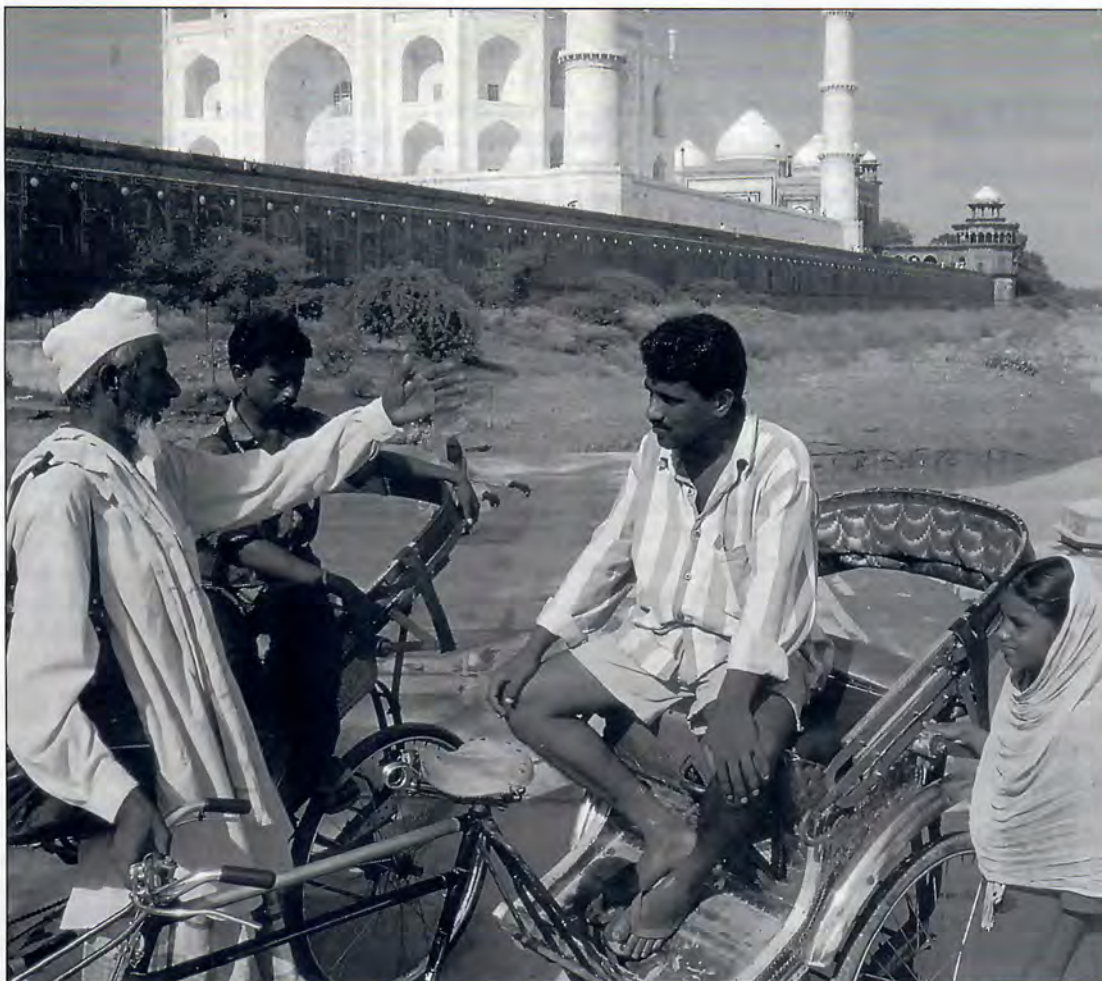
Frihetssträvan

En sådan frihetssträvan kan de indiska män som huvudpersonen möter inte förstå och hon själv upprörs av deras aningslösa efterterapi av brittiska seder. Hon möts av förakt från både högkastiga hinduer och från en del missionärers sida, något hon som högkastig har svårt att tåla.

För henne har tron aldrig handlat om att vinna favörer hos kolonialherrefolket utan om liv eller död. Hon arbetar själv så hårt att hennes fysiska och andliga hälsa tidvis är hotad och samtidigt är det särskilt i de svåra stunderna hon upplever närheten till Kristus. På de förtröstansfulla slutsidorna möter hon till sist en man som delar hennes tro och livsideal.

Anders Sjöbohm

Rikshaföraren Saleem Khan sitter i sin riksha på Yamunaflodens strand, framför Taj Mahal i Agra.

FOTO: RICHARD L'ANSON UR BOKEN "CHASING RICKSHAWS"

Asiatiska rikshor dokumenterade

TONY WHEELER (TEXT) & RICHARD L'ANSON (FOTO): Chasing Rickshaws

Lonely Planet 1998

Lonely Planet heter det välkända förlag som nu i många år försett världen med initierade reseguider om länder i hela världen, böcker som är fullständigt överträffade i sin sagolikt minutiösa tillförlitlighet när det gäller allt från kvaliteten på restaurangmaten i någon gudsförgäten håla i det innersta av Mongoliet till avgångstiderna för expressbussarna mellan Tiruchirapalli och Chennai i södra Indien. Många är de resenärer som reser runt jorden med Lonely Planet som ledstjärna och vän.

Mannen bakom förlaget, som har sin bas i Melbourne i Australien, heter Tony Wheeler och har själv företagit otaliga resor under rekognosceringsarbetet bakom de många guideböckerna. Under resornas gång har han ofta kommit att fascineras av de många varianter på cykeltaxi som återfinns i

Asien. Nu har Wheeler tillsammans med fotografen Richard L'Anson gjort en resa till 12 asiatiska städer enkom för att studera rikshor, och det har resulterat i ett bokverk, fyllt med vackra bilder på dessa funktionella transportfordon och deras förare.

Det är en hyllning till ett transportmedel med rötter i 1870-talets Japan, då den första handdragna *jinrikishan* såg dagens ljus. Det var rikshor av den modell som i dag i stor skala endast finns kvar i indiska Calcutta, och även där är de på väg att försvinna för gott. Dominique Lapierras bok *Glädjens stad*, som senare Roland Joffe gjorde film av, gjorde dessa Calcutta-rikshor kända över världen. Också i HongKong finns en handfull handdragna rikshor kvar, men där handlar det numera om nostalgiska reliktföremål som turister kan låta sig dras runt i till ett pris som vida överstiger ordinarie biltaxi.

Och det är en typisk utveckling. Rikshan som snabbt

spreds från Japan till Kina och därifrån till hela Syd- och Sydostasien har aldrig betraktats som riktigt fint, och med växande ekonomiska framsteg har de miljövänliga rikshorna fått maka på sig till förmån för luftförorenande motorfordon. Den sista rikshan i Japan försvann för flera decennier sedan, och i länder som Singapore och Malaysia – förr fyllda av cykelrikshor – finns inte heller särskilt många kvar längre.

På 1930-talet utvecklades ur de handdragna rikshorna den klassiska cykelrikshan, fast på skilda sätt.

I Indien och Kina monterades ett cykelchassi framför sittkorgen, medan i Vietnam, Malaysia och Indonesien utvecklades trishan och becaen där passagerarna sitter farligt oskyddade framtill. På Filippinerna och i Burma har man ytterligare en variant där rikshan blivit till cykel med sidovagn.

Cykeltaxins stora genombrutt kom under andra världskriget, då trafiken blomstrade

till följd av bristen på bensin i de asiatiska metropolerna, men från 50-talet och framåt har de alltså till stor del trängts undan med några viktiga undantag.

I Indien är cykelriksha fortfarande det vanligaste transportmedlet i alla små och medelstora städer runtom i landet; hantverksmässigt byggda, tungcyklade kolosser, vackert dekorerade.

Och i grannlandet Bangladeshs huvudstad Dhaka rullar minst 100.000 rikshor, som korkar igen gatorna i rusningstrafiken. En magnifik syn eftersom varje riksha i Bangladesh är ett rullande konstverk. Ingen annanstans har den dekorativa funktionen framhävts så till den grad som i Bangladesh. Konstnärer målar fantastiska landskapsvyer eller motiv hämtade ur religionens eller filmens värld.

Lars Eklund

– själv lycklig innehavare av en cykelriksha, egen import från Neihati, norr om Calcutta.

AFGHANISTAN

Skydd för konstskatter

□ Fem länder beslutade i december att hjälpa det krigshärjade Afghanistan att skydda sina fornlämningar och återfå stulna konstskatter. Talibanregimens ambassadör i Pakistan **Saidur Rehman Haqqani** sade att Norge, Japan, Grekland, Italien och Bhutan bildat en kommitté för ändamålet. De fem länderna har lovat att öppna kontor i huvudstaden Kabul samt i Jalalabad i östra Afghanistan varifrån de skall hålla ett vakande öga över fornlämningarna. Norska och italienska experter skall leda arbetet med att reparera de skador som uppstod på den gigantiska Buddhastatyn i staden Bamiyan i samband med att talibanerna intog staden i september förra året.

Nationalmuseet i Kabul hade före kriget betydande samlingar av föremål från antik och muslimsk tid. Under kriget har samlingarna till stor del skingrats genom plundring. Mindre delar har kunnat köpas tillbaka från olika miliser men åtskilligt tros ha hamnat i mindre serlösa, privata samlingar i Östasien, Nordamerika och Västeuropa.

BANGLADESH

Ershad nu i opposition

□ Premiärminister **Sheikh Hasina Wajed** led ett allvarligt politiskt bakslag när Jatiyo Party, med 33 ledamöter i parlamentet och med en minister i regeringen, den 3 januari valde att dra tillbaka sitt stöd till Awami League-ministären. I ett uttalande dömde partiet, som leds av förre militärdiktatorn **H M Ershad**, ut regeringen såsom varande inkompetent och auktoritär.

Det tillbakadragna stödet påverkar inte den parlamentariska situationen, då Awami-förbundet besitter egen majoritet där, men ger ny näring åt oppositionens gatukampanjer för att tvinga Sheikh Hasinas regering att avgå i förtid. Politiska analytiker anser att Ershad, som efter oroligheter tvingades avgå från presidentposten 1990 och senare sattes i fängelse för korruptionsbrott, i praktiken köpte sig fri 1996 genom att erbjuda sitt partis stöd för Sheikh Hasinas regering. Brytningen

nu tros bero på att regeringen vägrat gå med på Ershads krav att ytterligare rättslig prövning av korruptionsåtalena mot honom ska läggas ner.

BHUTAN

Inkomstskatt införd

□ Bhutan är inte kängre något Shangri-la för löntagare. Den 1 januari 1999 infördes en progressiv inkomstskatt i landet. Den som tjänar motsvarande 800 kronor i månaden ska betala fem procent i skatt. Verkliga höginkomsttagare, sådana som tjänar mer än motsvarande 8.000 kronor i månaden, får betala 30 procent.

Hittills har landet, med en befolkning på 600.000 personer, klarat sig på inkomsterna från skatt på turismen, energiskatt och överskott från det statliga gruvbolaget. Experter från det danska biståndsorganet Danida har hjälpt Bhutans regering att utforma skattesystemet.

INDIEN

Volvo satsar i Bangalore

□ I juni 1998 invigde Volvo Lastvagnar sin nya fabrik i Bangalore. Man ska där tillverka lastbilen FH12 och semitrailers där, med en total kapacitet på 4.000 fordon per år. "Volvos lastbilar kommer att kopplat till Indiens investeringar i bättre infrastruktur ge landet chansen att effektivisera sina landsvägstransporter", sa Volvo Lastvagnars VD **Karl-Erling Trogen** när han körde ut den första Indientillverkade Volvolastbilen från fabriken. Från start fanns 220 anställda, men Volvo räknar med att antalet kommer att stiga till ca 1.000 personer. Sju indiska underleverantörer tillverkar delar till Volvo som dessutom säljer dieselmotorer för industri och båtar.

NEPAL

Parlamentsval i maj

□ Kung **Birendra** upplöste den 15 januari Representanthuset, Nepals underhus, och utlyste nyval till den 3 maj. Dagen dessförinnan hade premiärminister **Girija Prasad Koirala** vunnit en förtroendeomröstning i parlamentet för en ny tre-

partiregering, bestående av hans eget parti Nepali Congress Party samt de två mindre partierna United Marxist-Leninist Communist Party of Nepal (lett av **Manmohan Adhikari**) och Nepal Goodwill Party. Koalitionen, som nu fungerar som expeditionssregering, mellan de sinsemellan disparata partierna kom till stånd med det uttalade syftet att bereda väg för nyval i vår, och därmed försöka komma ur den djupa parlamentariska kris som rått under hösten 1998.

PAKISTAN

Kärlek med förhinder

□ Ett pakistanskt par som gift sig av kärlek stoppades i januari på flygplatsen i Karachi just som de tänkte försöka lämna landet. **Humaira Khokar** är 28 år och vill hellre vara gift med **Mehmood Butt** än med sin kusin, som familjen valt. Men istället fördes paret till Lahore där rättsprocesser väntade, mot Mehmood för kidnappning och mot Humaira för äktenskapsbrott; kusinen hävdar i en polisanmälan att hon redan var gift med honom när hon äktade Butt förra året. Humaira är dotter till en inflytelserik politiker i Punjab och fallet har väckt uppseende tidigare, inte minst sedan Humaira fått polisens hjälp att slippa sin brors omsorger.

SRI LANKA

Tigrarna tar Killinochchi och hotar Jaffna

□ I november intog de lankesiska Befrielse-tigrarna (LTTE) den strategiskt viktiga staden Killinochchi, strax söder om Jaffna-halvön. I triumf kunde en kvinnlig Tigermedlem hissa organisationens röda flagga. Samtidigt har Tigrarna förklarat att de siktar på att återta Jaffna, och man har spridit flygblad som ber befolkningen att ta sig bort från området kring stan. Man är vidare mycket aktiva i sjökriget.

Dessutom rapporterar BBC att Tigrarna nu för första gången opererar från luften. Enligt uppgift har man lyckats sätta ihop två små flygplan som tros kunna användas till självmordsattacker mot mycket känsliga mål. Tigrarnas fram-

gångar har nära nog skapat panik. Två flygbolag, Monera och LionAir, har stängt sina kontor i Jaffna. Detta sedan ett Lion Air-plan med 48 passagerare försvann över havet nära ön Iranaitivu i september. Militären har installerat luftvärnsartilleri runt parlamentet i Kotte, någon mil öster om huvudstaden Colombo.

Presidenten klämd mellan sköldarna

□ President **Kumaratunge** är nu pressad av militära bakslag, attacker från oppositionen och kritik från inhemska och internationella medborgarrättsrörelser. I takt med att polis och militär pressas tillbaka så tilltar övergreppen. Ingen tamil går i dag säker i landet, hur fjärran från Tigrarna han eller hon må vara. Att gripa tamiler är i dag ett säkert sätt för poliser och säkerhetsmän att pressa pengar av sina offer. Samtidigt uppger besökande representanter för några människorättsorganisationer att man funnit bevis för utbredd tortyr i landet.

Ändå visar en undersökning som gjorts vid universitetet i Colombo att en majoritet av den singalesiska majoritetsbefolkningen vill att inbördeskriget biläggs med fredliga medel och inte med militära.

Enligt obekräftade uppgifter planerar Tigrarna att flytta sitt internationella högkvarter från London till Sydafrika, vilket har fått den lankesiska regeringen att vädja till Sydafrika att inte låta det ske. Men när president Kumaratunga intervjuades i sydafrikansk teve så sa hon att "tamilerna inte tillhör ursprungsbefolkningen i Sri Lanka", vilket hon kommit att få ångra. Såväl tamiler som singaleser kommer sedan många sekel tillbaka från den indiska halvön i olika omgångar. Finns det någon ursprungsbefolkning i Sri Lanka så är det veddas, en folkgrupp som nu i stort sett är utrotad, och det lankesiska politiska etablissemanget har inget att vara stolta över i fråga om behandlingen av denna folkspillra. Kritiken mot Kumaratunges okunniga uttalande är skoningslös.

Samtidigt har presidenten i en annan teveintervju i Sri Lanka sagt att hon är upprörd över säkerhetsstyrkornas över-

grepp mot tamilerna, men att det är "naturligt" att tamilerna trakasseras mer än andra eftersom Tigrarna använder tamiler i sina attacker. Och för att trassla till det ytterligare för sig sa hon att oppositionspartiet UNP ligger bakom polisens förföljelser av tamilerna.

Undersökningen av massgravar försenas

□ Undersökningarna kring massgravarna utanför Jaffna där 400 tamiler som mördats av militären uppge ha dumpats går mycket långsamt.

I december kom den internationellt erkände rättsmedicinaren **William de Hagland** till Sri Lanka. FN:s Medborgarrättskommisarie (UNHCHR) har begärt att få inspektera massgraven men utan respons från lankesiska regeringen. Trots att Jaffnas militäre befälhavare försäkrar att allt går rätt till så är många övertygade om att försening- en ger militären möjlighet att förstöra bevis. Enligt uppgift gräver nu soldater upp liken och för bort dem för att brännas.

Samtidigt fortsätter namngivna personer i Jaffnaområdet att försvinna spårlost. Några av dem dyker dock upp på sjukhuset i staden dit militären lämnat in deras kroppar efter det att de "begått självmord".

Vajpayee inleder busssdiplomati

Indiens premiärminister **Atal Bihari Vajpayee** skrev historia då han den 20 februari tog bussen till Pakistan för att träffa sin pakistanske motsvarighet **Nawaz Sharif**, och i Lahore höll diplomatiska samtal, de första i sitt slag mellan ländernas premiärministrar som hållits i Indien eller Pakistan på tio år.

Mötet resulterade i vad som kallas Lahore-deklarationen och den innehåller, förutom det ömsesidiga åtagandet att anstränga sig för att lösa de gamla stridsfrågorna om Kashmir också åtgärder för att bygga upp förtroende mellan de båda kärnvapenstaterna. Man ska till exempel försöka minska risken att massförstörelsevapen används av misstag eller av någon som inte borde ha tillgång till dem. Parterna enades också om att konsultera varandra i frågor som rör Världshandelsorganisationen, WTO, för att kunna samordna sina hållningar.

Det var första gången sedan självständigheten 1947 som ett indiskt statsöverhuvud korsade landgränsen till Pakistan, och Vajpayees och Sharifs busssdiplomati markerar en upptining av de ömsesidigt frostiga relationerna. Det hela ägde rum i samband med invigningsturen på den nya busslinjen från Delhi till Lahore, den första någonsin mellan länderna.

Ännu en internationell busslinje invigs nu i vår, som förbinder Calcutta i Indien och Dhaka i Bangladesh. I detta fallet blir det första gången sedan 1947 som direkt busstrafik förbinder de två bengaliska metropolerna.

SYDASIEN HITTAR...

...TOP WRITE CORNER

(<http://www.topwritecorner.com>) – en webbsajt ägnad åt att publicera ny indisk litteratur på nätet, ett av dragplåstren är thrillerförfattaren **Ashok Bankers** roman *Bad Karma* som bara kommer att kunna läsas på nätet – nytt avsnitt varje vecka. Annars finns här både kända (bl a **Shobha Dé** och **Kaizad Gustad**) och okända indiska författare att bekanta sig med.

...New Delhis berömda centrumkvarter med butiker, hotell och restauranger, Connaught Place (<http://www.thecpmall.com>) har nu fått en cyber-version – du kan kolla priser på varor, utforska tredimensionella miljöer. En ganska kul och snygg sajt, men ingenting mot verkligheten där autorikshorna ger en ettrig ljudkuliss till ormtjusarna som tjuvar turister.

...och även Taj Mahal har blivit virtuellt, men kan bara avnjutas av PC-ägare som kan ladda ner en tredimensionell modell av detta berömda monument (<http://www.intel.com/apac/eng/tajmahal/model.htm>) och leka med hemma på datorn.

Zac O'Yeah

Flyg till

Med

➤ Indien, Bangladesh, Pakistan, Thailand, Sri Lanka, Hong Kong, Filippinerna, Singapore, Nepal etc

➤ Gulf Air, Lufthansa, Tarom, British Airways, Aeroflot, Emirates, Alitalia, CSA eller något annat av våra bolag

metropolresor

Luntmakargatan 42

111 37 STOCKHOLM

Tel 08 - 10 45 58

Fax 08 - 723 06 66

e-mail:metropol@stockholm.mail.telia.com

Avsändare:
SYDASIEN
Box 1142
221 05 LUND

POSTTIDNING
BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med nya adressen noterad på baksidan

Här kunde ditt namn stått förtryckt om du prenumererat. Ett år (=4 nummer) kostar 160 kr i Sverige (Institutioner 200 kr). Övriga Norden 245 kr, övriga Europa 275 kr, övriga världen 310 kr. Postgiro 79 54 96-9 SYDASIEN

Utgivningspostkontor
LULEÅ 1

Indiska gudar – del 7

Saraswati

Härom året gjorde indiska arkeologer märkliga fynd efter bosättningar invid vad som tros vara en uttorkad flodbädd tvärs genom Thar-öknen i Rajasthan. En del forskare hävdade att fynden var sensationella, att man nu påträffat floden Saraswati, omtalad redan i hinduismens religiösa urkunder Vedaskrifterna för 4.000 år sedan. Där berättas om den livgivande floden, kring vilken utbredde sig böljande sädesfält och där markerna odlades av gudarna själva.

Precis som de heliga floderna Ganges och Yamuna dyrkats såsom varande gudinnor har också Saraswati tillbetts som flodgudinna, trots att man inte i verkligheten kunnat visa var floden flutit. Arkeologernas fynd av en mäktig flodfåra, parallell med Indus, som så småningom torrlagts till följd av att källflödena övergått att rinna åt andra håll, sågs därför som en triumf för den del av forskarkåren i Indien som ser till sin uppgift att förändra den traditionella historieskrivningen.

För här, precis som i Mellersta Östern, är arkeologin ett verktyg för att slå fast vilket folk som varit först på plats och därmed också har rätten till landet av i dag. Historierevisionisterna i Indien, som står det hindufundamentalistiska RSS nära, vänder sig mot den etablerade historiesynen som lär ut att hinduismen från början uppstod bland boskapsskötare i Centralasien, att religionen fördes in i Indien genom att ariska folkstammar invaderade norrifrån, och att man då ödelade den ännu äldre högkulturen kring floden Indus.

Att man nu tror sig ha funnit floden Saraswati bevisar, enligt dessa forskare, att hinduismens rötter ligger i själva Indien och att hinduerna är landets ursprungliga befolkning.

Gudinnan Saraswati förknippas också i Vedaskrifterna med språkets och talets (*Vach*) gudomliga uppkomst. Hon har därför inom hinduismen kommit att bli skaldekunstens gudinna, och successivt har hennes verksamhetsområde utvidgats också till andra konstarter såsom musik och

måleri, och hon tillbeds av alla som söker kunskap och lärdom.

Särskilt populär är Saraswati i Bengalen, där hennes årliga fest i slutet av januari – *Saraswati Puja* – firas på ett sätt som påminner om höstens väldiga Durgafest, med gudafigurer som säljs i hundratusental, med ett intensivt firande och med ceremonier i alla skolor, bibliotek och universitetsinstitutioner, liksom i hemmen. Miljoner människor är ute på gatorna om

kvällen när gudafigurer transporteras ner till Ganges, och gudinnan återbördas till floden.

Saraswati framställs i regel med en bok i handen som attribut, och därtill spelande på sitt stränginstrument, vina. Hennes rid-djur är Brahmas vildgås, hansa, som dock oftast mera liknar en svan, eller som här en påfågel!

Lars Eklund